

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ МУЗИКИ ТА МЕТОДИКИ МУЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ

Клюйко Мирослава Миколаївна

**Розвиток творчих здібностей
дошкільників в умовах
музично-театральної діяльності**

Магістерська робота

на здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня «магістр»
спеціальність 014 «Середня освіта. Музичне мистецтво»

Науковий керівник:
Радковська Л. М.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії, теорії музики
та методики музичного виховання

Рівне 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1 Розвиток творчих здібностей дітей як психолого-педагогічна проблема.....	8
1.2 Вікові особливості дітей старшого дошкільного віку.....	18
1.3 Форми організації театральної діяльності у дошкільників.....	32
1.4 Музично-театральна діяльність – як засіб розвитку творчих здібностей у дітей.....	42
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
2.1 Стан розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку (констатувальний експеримент).....	51
2.2 Педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей засобами музично-театральної діяльності.....	61
2.3 Результати експериментального дослідження.....	72
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільній галузі в структурі освіти відведено важливе місце, адже саме вона є тим фундаментом, на якому з часом вибудовуватиметься вся освітня система. Основне призначення закладів дошкільної освіти – надати дитині знання, сформувати вміння й навички, необхідні для подальшого особистісного зростання, повноцінної життєдіяльності в соціумі.

Саме тому розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку є ключовим завданням освіти. В Законі України «Про дошкільну освіту», Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» наголошується на важливості спрямування розвитку дитини на творчість, самовираження, самовизначення у життєвому просторі відповідно до її вікових можливостей.

Суспільство потребує творчо мислячих людей, здатних створювати культуру, жити в ній і розвивати її. Тому в сучасних умовах необхідно не тільки озброїти дитину певною сумою знань, а й виховувати самостійну, творчо розвинену особистість [6].

Проблема розвитку творчих здібностей особистості є однією з центральних в педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, подолання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, оригінальних підходів до їх втілення. Одним з головних педагогічних завдань при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві, розвивати технології.

Практично будь-яке педагогічне дослідження певною мірою торкається розвитку творчих здібностей і виховання творчої особистості, оскільки педагогічний процес є творчим за своєю сутністю, включаючи творчість дитини, вихователя, батьків.

Значна кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів присвячена дослідженню творчого процесу, розвитку творчих здібностей особистості (Д. Б. Богоявленська, Л. А. Венгер, Н. О. Ветлугіна, Л. С.

Виготський, Дж. Гілфорд, О. М. Дьяченко, О. М. Матюшкін, О. Н. Лук, Дж. Рензулі С. Л. Рубінштейн, Е. Н. Степанов, С. Я. Сечко, Б. М. Теплов та ін.).

У працях видатних психологів та педагогів А. Запорожця, Г. Костюка, А. Люблінської, С. Русової, В. Сухомлинського неодноразово відзначалося, що дитина як особистість починає формуватися саме в дошкільному віці. Такі вітчизняні науковці як Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, З. Борисова, В. Кузьменко, Т. Піроженко, І. Рогальська та інші зазначають, що потрібно створити певне соціокультурне середовище, яке б допомагало дошкільникам реалізовувати творчі спрямування і давало б можливість приймати самостійні рішення.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень М. М. Бахтін, А. М. Богуш, А. М. Бородич, Н. О. Ветлугіна, О. В. Запорожець доводить, що музично театральна діяльність сприяє розвитку творчих здібностей у дошкільників. Вона є засобом багатовекторного впливу на особистість дошкільника.

Проблеми дитячої творчості в музичному навчанні, розвитку музично-творчих навичок, музичного розвитку дітей окреслено в напрацюваннях низки вітчизняних педагогів-музикантів (Т. Завадська, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова та ін.). Дослідженню виховних можливостей музичних занять у дошкільному навчальному закладі, а також їх впливу на формування і реалізацію художньо-творчого потенціалу дошкільників присвячено праці сучасних науковців та методистів (К. Єгорушкіна, Т. Прокопович, О. Радинова та ін.).

Використанням музично театральної діяльності у процесі виховання та творчого розвитку дітей дошкільного віку займалися В. П. Антіпіна, Л. В. Артемова, А. М. Гелунова, Л. С. Загребельна, Л. І. Заяц, Н. Л. Келіна, І. В. Кошміна, М. В. Охлопкова, Л. О. Пестреніна, О. П. Радинова, Л. Ю. Сухина, О. В. Уваровська, С. Я. Школьник, В. В. Чиркіна та ін.

Однак, не зважаючи на вагомий теоретичний та практичний внесок вищевказаних досліджень, в музично-педагогічній практиці бракує спеціальної

методики використання умов для музично театральної діяльності на музичних заняттях з метою розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Ми вважаємо, що питання розвитку творчих здібностей недостатньо висвітлено у науковій літературі, особливо стосовно залучення дітей до театральної діяльності. Саме це зумовило вибір теми магістерської роботи: *«Розвиток творчих здібностей дошкільників в умовах музично-театральної діяльності»*.

Мета дослідження: розробити та експериментально перевірити методику розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами музично-театральної діяльності.

Гіпотеза – розвиток творчих здібностей відбудеться швидше та ефективніше якщо в роботі з дітьми дошкільного віку використати елементи музично-театральної діяльності.

Відповідно до мети окреслено **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці дошкільної освіти.
2. Дослідити особливості та педагогічні можливості музично-театральної діяльності з позицій її впливу на розвиток творчих здібностей дошкільників.
3. Визначити критерії та встановити рівні сформованості творчих здібностей у дітей дошкільного віку.
4. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку засобами музично-театральної діяльності.

Об'єкт дослідження – процес музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – розвиток творчих здібностей дошкільників в умовах музично-театральної діяльності.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять загальнотеоретичні й методологічні принципи наукового пізнання;

концептуальні положення психології та дошкільної педагогіки щодо спрямування розвитку дитини на творчість, самовираження, самовизначення у життєвому просторі відповідно до її вікових можливостей; ідеї видатних композиторів і педагогів щодо виховання особистості на кращих зразках музичної спадщини.

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези було використано комплекс наукових **методів теоретичного та емпіричного рівнів.**

Першу групу склали методи системно-структурного аналізу (класифікація, систематизація), порівняння та узагальнення, вивчення та узагальнення практичного педагогічного досвіду музичних керівників дошкільних закладів освіти та вчителів музичного мистецтва. *До другої групи* увійшли методи педагогічного спостереження, бесіди, анкетування, опитування, створення проблемних ситуацій, вивчення документації та результатів діяльності, аналіз відеозаписів занять та виступів дітей на ранках і святах, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), методи якісної та кількісної обробки експериментальних даних у графічному вигляді.

Експериментальна база. Експериментально-дослідна робота проводилась на базі ДНВЗ №50 «Яблунька» м. Рівне. Дослідною базою було охоплено 100 дітей старшої групи. На різних етапах дослідження експериментальною роботою були охоплено 14 музичних керівників ДНВЗ.

Практичне значення роботи: полягає у розробці та апробації педагогічних умов розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами музично-театральної діяльності. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані студентами під час проходження педагогічної практики в початковій школи та викладачами музичного мистецтва ЗНЗ.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися у процесі роботи з дітьми старшого дошкільного віку шляхом:

- моделювання та проведення музичних занять і дитячому дошкільному закладі;

- на засіданнях кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання;

- на науково-практичній конференції РДГУ: «Мистецька освіта та розвиток творчої особистості» (березень 2019 р.);

- на засіданнях кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання (2018-2019).

Публікації. Деякі теоретичні положення магістерського дослідження знайшли відображення у публікації автора: *Форми організації театральної діяльності дошкільників* /Радковська Л., Ключко М.// *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості: зб. наук. пр.* /Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. – Рівне: Волин. обереги, 2019. – Вип.5.-С.240- 247.

Структура роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновку, списку використаної літератури (81 джерело) та 7 додатків. Загальний обсяг роботи – 102 сторінки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Розвиток творчих здібностей дітей як психолого-педагогічна проблема

Формування будь-яких здібностей у дитини пов'язане, перш за все зі специфікою оточуючого середовища, з тими фактами, подіями, які відбуваються в її житті, та участь у яких вона приймала. Уява дитини працює на основі вже набутого раніше досвіду з тих чи інших питань. І тут велику роль відіграють не тільки мотиви до пізнавальної діяльності на основі формування причинно-наслідкових зв'язків, а і прагнення до нового, невідомого, цікавого.

Відомо, що одним із головних напрямів гуманізації процесу навчання є перетворення взаємодії суб'єктів навчального процесу в засіб формування, розвитку і саморозвитку особистостей. В. Сухомлинський підкреслював, що особистість дитини – більше результат саморозвитку, ніж регульованого розвитку, що психологічним механізмом сприяння цьому саморозвитку є психічний стан злиття впливу дорослого і самокритичності дитини з переважанням останньої. За таких умов тільки ті психолого-педагогічні концепції, які пропонують суб'єктам навчального процесу психолого-педагогічні механізми самовдосконалення та прилучення до творчого процесу особистісної самореалізації, можуть уважатися гуманістичними, незалежно від наявності чи відсутності в них цієї назви [73].

Результати вивчення наукових джерел дають можливість з'ясувати, що вітчизняні та зарубіжні вчені по-різному характеризують поняття «творчість» та її вияви, відштовхуючись від суб'єктивної теоретичної позиції. Поряд із цим слід виділити загальні для всіх визначень творчості ознаки: багата уява, фантазія, оригінальність, уміння бачити проблему та бажання нестандартно вирішувати її, новизна реагування на певну ситуацію, де творчість характеризується через її кінцевий результат.

Досліджуючи психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей

у дитини дошкільного віку ряд авторів наголошують на тому, що творчість веде до активного розвитку особистості, прагнення її до самореалізації. Більшість з них сходяться в тому, що творчість – це практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів та зв'язків між ними, властивостей, закономірностей їх функціонування тощо [9].

Л.С. Виготський підкреслює, що елементи творчості проявляються при вирішенні повсякденних життєвих задач, зокрема тих, що притаманні шкільному навчальному процесу. Така ідея поширена і в працях К.К. Платонова, А.В. Петровського, В.И. Глухова, В.Д. Богоявленської та ін.

Аналіз літератури показав, що науковці по різному трактують поняття «творчі здібності». Т. Равлюк, Т.В., Москалець, С.И., Баган, Е.Н., Зверева розглядають творчі здібності, як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступінню відповідності певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності [54].

Артемова Л. В. визначає творчі здібності як продукт саморуху, самостійного розв'язання задач і питань, самостійного розкриття закономірностей і зв'язків між предметами і явищами, продукт роботи мозку на шляху «від відкриття істин, усім відомих, до відкриття істин, нікому невідомих» [4].

Н. Ветлугіна стверджує, що для розвитку творчості кожного дошкільника потрібно створювати необхідні передумови. Лише в умовах різнобічної підготовки народжується інтерес до всього оточуючого, а це і є справжнє джерело для вияву готовності до творчості, міцна база для розвитку спеціальних здібностей [17].

Вона переконливо доводить, що розвиток процесу творчості залежить:

- 1) від появи та становлення форми діяльності (збагачення життєвими враженнями, сам акт творчості, застосування його продукції вжиті);
- 2) від шляхів утворення художнього образу в школярів (задум – пошук – втілення);

3) від послідовно змінюваних стосунків між вчителями та учнями (демонстрація процесу творчості – часткова участь у ньому – самостійна творча праця школярів) [18].

В. Рогозіна вважає, що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислительну діяльність за межами вимог, відхилятися під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [60].

Часто в літературі при розгляді питань творчих здібностей використовується термін «креативність». У Великій психологічній енциклопедії під креативністю розуміється здатність людини до творчості, що проявляється в мисленні, спілкуванні, відчуттях, окремих видах діяльності і характеризують особистість в цілому або її окремі сторони [53].

Е.П.Торренс та Т.М.Третяк додають, що креативність визначається як здатність породжувати нові, оригінальні ідеї і, таким чином, ефективно вирішувати проблемні ситуації. Зважаючи на спільний зміст понять «креативність» та «творчість» їх можна вважати тотожними [46].

Як влучно зазначає Л. Виготський, творчість є постійним супутником дитячого розвитку, результатом якої стає ініціативність і самостійність мислення, здатність до самовираження у акті творчої діяльності. Він зауважує, що «найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але в буденному житті ... творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в ньому міститься щось нове, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [21].

Кожна дитина характеризується своїм унікальним набором якостей, які визначають рівень її творчих досягнень та можливостей. Особливого значення у процесі творчості набувають як соціальні, так і особистісні чинники, зокрема такі, як характер, сила волі, винахідливість, пристрасть, завзятість, наполегливість, уміння забезпечити регулярність і ритмічність розумової праці. Тобто, здатність дитини до творчості не характеризується якоюсь однією

конкретною здібністю, це інтегративна якість особистості, що відображає її особливу внутрішню структуру: спрямованість, певні психічні процеси, характерологічні якості та вміння, де вроджене і набуте виступає в діалектичній єдності і нерозривному зв'язку [27].

Дослідження проблеми розвитку творчих здібностей О. Лук здійснює, спираючись на життєдіяльність відомих творчих людей (музикантів, художників, учених, винахідників а ін.). Вивчивши ряд біографій, він виділив наступні творчі здібності людини [43]:

- здібність бачити проблему там, де її не бачать інші;
- здібність згортати розумові операції, замінюючи кілька понять одним і використовуючи більш місткі в інформаційному відношенні символи;
- здібність застосувати навички, набуті при вирішенні одного завдання до вирішення іншого;
- здібність сприймати дійсність цілісно, не подрібнюючи її на частини;
- здібність легко асоціювати віддалені поняття, творча уява;
- здібність пам'яті видавати потрібну інформацію в потрібну хвилину;
- гнучкість мислення;
- здатність вибирати одну з альтернатив рішення проблеми до її перевірки;
- здатність включати сприйняті відомості у вже наявні системи знань;
- здатність бачити речі такими, які вони є, виділяти спостережуване з того, що привноситься інтерпретацією;
- легкість генерування ідей;
- здатність доопрацювання деталей для вдосконалювання задуму.

Як бачимо, творчі можливості (здібності) людини називаються креативністю, яка може виявлятися в мисленні, почуттях, окремих видах діяльності. Вона характеризує особистість у цілому або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їхнього створення.

М. Веракс розглядає творчі здібності людини як індивідуальні її особливості (специфічні якості), які визначають успішність виконання нею

творчої діяльності різного роду [12].

В. Барко, досліджуючи природу формування творчих здібностей, розглядає їх як «природну функцію мозку», яка виявляється і реалізується в діяльності при наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності [7].

Виходячи з наведеного аналізу наукових поглядів на особливості розвитку творчих здібностей особистості, можна констатувати, що дана проблема є різноаспектною. В думках науковців немає єдності в плані точної констатації сутності його значення. Творчість розглядається як сфера особистості, її творчі здібності, природа їх появи та особливостей прояву, діяльність та її результати.

В.О. Моляко визначив показники розвитку розумових здібностей, як невід'ємної складової творчих. До них належать:

- темпи засвоєння нового матеріалу;
- уміння аналізу і синтезу;
- економічність мислення (раціональність, об'єктивна простота спроб вирішення задач, прагнення до досягнення найбільш красивого рішення);
- самостійність мислення (здатність без допомоги долати труднощі, що виникають у ході роботи);
- гнучкість мислення (здатність змінювати способи дій відповідно до зміни ситуації) [45].

С.М. Садовенко до вище перелічених показників розумових здібностей додає: вміння переносити знання в нову ситуацію; розвинену уяву; вміння створювати нові образи; вміння знаходити багатоваріантність розв'язків [66].

Л.Г. Чорна виділяє якості людини, що визначають наявність творчих здібностей: спонтанність, фантазійність, багатоваріативність, хаотичність, гнучкість та оригінальність думки, інтуїтивність народження ідей, використання підсвідомого у розв'язанні проблем, несподіваність та раптовість виникнення ідей, іноді – наявність суперечностей, як результату необґрунтованих припущень [79].

Аналіз праць науковців дозволяє стверджувати, що:

- по-перше, творчі прояви в дитини спостерігаються досить рано, це зумовлено тим, що кожна дитина індивідуальна;
- по-друге, для дитячої творчості характерними є непередбачуваність, спонтанність; і в творчій, і в будь-якій іншій діяльності дитині властиві всеохоплююча допитливість, дослідження світу: від “що це таке “ до “хочу все знати”;
- по-третє, дитині властивий потяг до казок, віршів, музики, картин, загалом – до мистецтва;
- по-четверте, дитяча творчість, як правило, пов’язана з грою, що є провідним видом діяльності дитини дошкільного віку;
- по-п’яте, творчість вимагає створення певних умов, за яких дитина почуватиметься вільною від впливу дорослого;
- по-шосте, креативність є однією з базових характеристик дитини дошкільного віку, що характеризує активну позицію особистості, готовність ухвалювати миттєві рішення, допитливість, здатність коментувати процес та результати діяльності, стійку мотивацію досягнень, розвинену уяву, а також здатність до створення творчого образу, який характеризується оригінальністю, варіативністю, гнучкістю та рухливістю.

Крім того, можна відзначити, що до основних чинників розвитку творчих здібностей науковці І. Лернер та М. Скаткіна частіше всього відносять такі риси особистості, як: характер, сила волі, завзятість, винахідливість, наполегливість, пристрасть, бачення проблем та вміння бачити альтернативу рішення і т.д. [70].

Критеріями розвитку творчих здібностей є: продуктивність мислення (кількість висунених ідей); гнучкість мислення (кількість різних категорій відповідей, кількість змін аспектів предмета); оригінальність (до оригінальних відносять ідеї, що відрізняються від очевидних, банальних чи міцно усталених; також враховується частота використання цих ідей); деталізація (визначається умінням виділяти і описувати значущі деталі при висуненні нової ідеї).

Тобто здатність дитини до творчості – це цілий набір індивідуальних особистісних якостей, а не одна вузько спрямована якість, відсутність якої

назавжди позбавляє людину (дитину) творчо мислити та творчо підходити до розв'язання проблемно-пошукових ситуацій. Фактично, здатність до творчості – це інтегрована якість індивідуальних якостей особистості [48].

Модель формування інтегрованої якості розвитку творчих здібностей особистості подана у Рис 1.

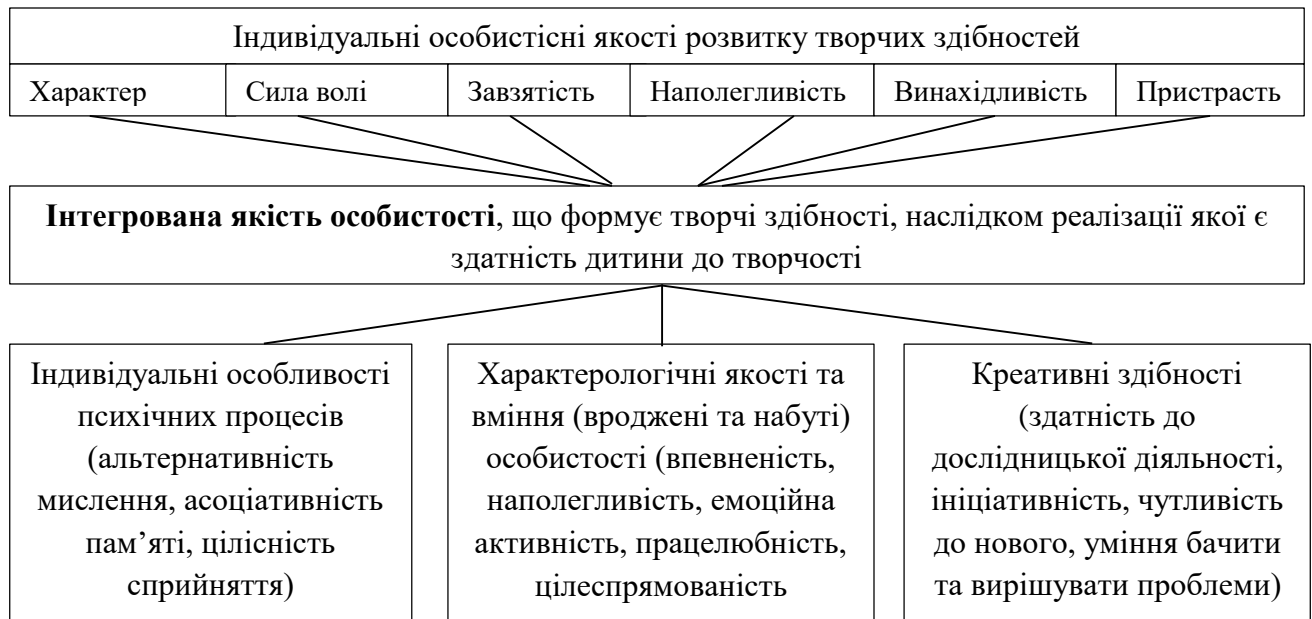

Рис. 1. Модель формування інтегрованої якості розвитку творчих здібностей особистості.

Отже, розвиток творчих здібностей дитини – це відносно самостійна та динамічна система окремих особистісних якостей, що у поєднанні між собою утворюють інтегровану якість, що формується та проявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-пошукової діяльності. Між іншим, така система передбачає наявність креативного компоненту як передумови формування додаткових пошукових мотивів, які сприяють успішній творчій діяльності. Адже нерідко творчу особистість називають креативною особистістю.

Повертаючись до особливостей розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку, можна відмітити, що за умов правильного виховання та сприятливих умов оточуючого середовища у дитини інтенсивніше розвивається сприйняття часу і простору, образне мислення, творча уява, проблемно-

пошукові нахили діяльності. Якщо ці аспекти не будуть повноцінно сформовані в дошкільному віці, надалі ці прогалини будуть позначатися в шкільному та дорослому житті [48].

На нашу думку, можна виділити такі важливо значимі моменти розвитку творчих здібностей дошкільників, які можуть бути реалізовані в умовах музично театральної діяльності:

1) предметно-навчальна діяльність – формує пізнавальні процеси дитини, цілі та мотиви її поведінки, дозволяє засвоювати знання про предмети;

2) емоційно-предметне спілкування – збагачує новими враженнями, формує уявлення про оточуюче середовище;

3) гра – засвоєння властивостей та ознак предметів, змінення дій, засобів створення чогось нового, що не існує у реальності, зв'язків між процесами та явищами, набуття соціальних навичок тощо;

4) художньо-продуктивна праця – розвиток образного конструкторського мислення, уяви, художніх здібностей [46].

Загалом же, музично театральна діяльність впливає на розвиток різних аспектів життєдіяльності дитини, що також є немало важливим при формуванні творчої особистості.

Підводячи підсумок проведеного дослідження, можемо сформулювати основні **принципи розвитку творчих здібностей**.

Принцип комплексності – лише використання широкого набору методів і засобів навчання під час занять дозволить проводити всебічний розвиток творчих здібностей;

Принцип ієрархічності – завдання на заняттях мають надаватися по мірі наростання складності та всебічної варіативності (від простого до складного та більш складного);

Принцип індивідуальності – можливість дитини при формуванні спроби внести свій авторський (індивідуальний) внесок у її створення (відмінність форми чи кольору, власний спосіб поєднання частин тощо);

Принцип пізнавальності – розвиток у дитини допитливості на основі формулювання загальної мети заняття та використання творчого пошуку шляхів її досягнення;

Принцип інтерактивності – можливість в заданий момент часу швидко продукувати творчі результати;

Принцип оригінальності – здатність формувати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих;

Принцип самостійності – можливість самостійного творчого пошуку.

Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку потребує розробки відповідної методики та впровадження її у практику. На основі вивчення психолого-педагогічної літератури нами розроблена концептуальна модель організації занять із розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Її основу становлять три базових принципи:

- принцип системності;
- принцип домінанти ;
- принцип варіативності засобів розвитку творчих здібностей.

Принцип системності. Заняття як педагогічна система повинне зберігати всі основні компоненти з відповідним рівнем ієрархії, провідним з яких є мета. Досягнення мети забезпечується вирішенням комплексу завдань певної спрямованості з відповідним змістом, що дозволяє одержати прогнозований результат. Під метою заняття з розвитку творчих здібностей ми розуміємо, насамперед, якісні зміни у творчій діяльності дитини.

Принцип домінанти на занятті з дітьми реалізується, коли вихователь приділяє увагу якомусь питанню, проблемі, розділу, тобто робиться акцент тільки на одному (будь-якому) виді творчої діяльності з дітьми (цей вид домінує). Інші види діяльності виступають як допоміжні. До засобів навчання відносимо: культурне творче середовище, спілкування дорослого і дитини, спеціально організовані заняття.

На сьогоднішній день не має однозначного визначення творчих здібностей та єдиного підходу до їх структурування. Проте, більшість науковців сутністю

творчих здібностей вважають здатність породжувати нові, оригінальні ідеї, ефективно вирішуючи проблемні ситуації. Термін «творчі здібності» та «креативність» є тотожними.

Для розвитку творчих здібностей та виявлення його динаміки необхідно керуватись показниками креативності особистості, якими, на наш погляд, є: новизна, продуктивність та гнучкість мислення, оригінальність думки; уміння порівнювати предмети чи їх властивості, оцінювати ставлення людини до чогось, готовність діяти так, а не інакше; фантазійність; мотиви, творча самостійність, стійка потреба в застосуванні творчих здібностей в діяльності; прагнення до самовдосконалення, свідомого розвитку і формування власних здібностей до творчості; динаміка засвоєння нових рухів та рухових дій, точність їх виконання, пластичність, раціональність, економічність, доцільність, своєчасність, що комплексно оцінюють виконання рухів та рухових дій [66,68].

Таким чином, розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку *можливий за таких умов:*

- забезпечення особистісно-орієнтованого характеру педагогічної взаємодії;
- педагогічне стимулювання творчої самореалізації у процесі ігрової діяльності, створення емоційно сприятливого навчально-виховного середовища;
- поетапність включення дошкільників у творчу діяльність (інтерпретація, імпровізація);
- уведення елементів інтеграції мистецтв у навчально-виховний процес;
- дотримання принципів системності, домінантності та варіативності;
- застосування розроблених форм, методів та засобів навчання;

Отже, розвиток творчих здібностей дитини слід розглядати як комплексну категорію (інтегративну якість особистості), яку потрібно всебічно розвивати ще у дошкільному віці. Перспективою подальших досліджень в цьому напрямку визначено формування механізму взаємодії вихователя ДНЗ із

вихованцем на основі інтерактивних психолого-педагогічних методів і засобів навчання.

1.2. Вікові особливості дітей старшого дошкільного віку

Діти не народжуються добрими чи злими, сміливими чи боягузами, допитливими чи індиферентними до всього, що їх оточує. У спадок від батьків вони отримують певні анатомічні та біологічні задатки, які є основою для їхнього подальшого розумового і фізичного розвитку.

Сучасна дитина стала більш допитливою, легко піддається навчанню, може оволодіти значно більшою інформацією, ніж вважалося раніше, вона стала більш пластичною у розумовій і фізичній площинах. Це відкриває нові перспективи розширення пізнавального змісту дошкільної програми виховання і навчання. У той же час можливості дитини не безмежні, вони визначаються віковими і психофізіологічними особливостями її розвитку. З іншого боку, відомо, що всі набутки у розумовому розвитку дошкільника стають основою для розвитку інтелектуальних можливостей дорослої людини [39].

Як зазначає Г.С. Костюк та інші дослідники, рушійними силами розвитку особистості в будь-якому віці є суперечності, що виникають між потребами та можливостями їх задоволення у реальних ситуаціях соціальної взаємодії [38].

Розвиток особистості дошкільників здійснюється в умовах взаємодії базових потреб у самостійності та визнанні. За твердженням В.С. Мухіної, потреба у визнанні «орієнтує дитину на досягнення того, що є значимим у тій культурі, до якої вона належить» [47]. Задоволення цієї потреби є фактором розвитку інтелектуальних та соціальних особистісних утворень у суспільно-схвалюваних видах діяльності. Потреба в самостійності орієнтує дитину на ініціативний пошук шляхів та засобів отримання визнання найближчого соціального оточення у цих видах діяльності.

Зарубіжні психологи вважають, що у період дошкільного віку можуть набуті початкового розвитку 80% природних задатків дитини, а на все подальше життя припадає тільки 20%. На наш погляд це питання дискусійне.

Але залишається фактом те, що старший дошкільний вік є особливим, сенситивним періодом для розумового розвитку дитини.

Найбільш суттєві зміни, які охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку (пізнавальну, вольову, емоційну), свідчать про те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення (довільна діяльність, елементарна саморегуляція, прагнення до самоствердження, визнання своїх досягнень, оцінка своїх дій), які забезпечують розвиток самостійності особистості [27].

Викликані грою зміни в психіці дитини знаходять своє відображення у всіх сферах психічного розвитку дитини: комунікативній, пізнавальній, емоційно-вольовій, мотиваційній, особистісній [28].

Здійснений аналіз досліджень дозволив виокремити особливості розвитку психічних процесів дітей в ігровій діяльності, які відображені в *таблиці 1.2.1.*

Таблиця 1.2.1.

Особливості розвитку психічних процесів дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Психічні процеси	Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у грі	Дослідники
Емоційна сфера	У грі дитина відчуває задоволення і переживає глибокі емоції.	К. Бюлер, І. Сікорський
Мотиваційна сфера	Гра старшого дошкільника спрямована на реалізацію його біологічно обумовлених потреб, найважливішою серед яких є бажання стати дорослим і чинити так, як діють дорослі. Дає вміння орієнтуватися в реальних життєвих ситуаціях, програючи їх неодноразово у своєму вигаданому світі, дає психологічну стійкість, знімає рівень тривожності, виробляє активне ставлення до життя і цілеспрямованість у виконанні поставленої мети.	Д. Ельконін, О. Леонт'єв, З. Фрейд, А. Черков, В. Штерн
Пізнавальна сфера	Гра має значний вплив на: – розвиток інтелектуальної сфери, завдяки опори цієї форми діяльності на моторику, оскільки дитина постійно діє, експериментує з предметами;	Д. Ельконін, В. Роменець, І. Сікорський, В. Штерн

	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток наочно-образного та логічного мислення – дитина оперує не конкретними предметами, а їх образами та уявленнями, встановлює прості причинно-наслідкові зв'язки між подіями та явищами; – можливість створювати нові оригінальні образи і діяти з ними у внутрішньому плані уяви; – розвиток дитячої фантазії, переносячи одні функції предмета на інші. 	
Особистісна сфера	Дитина старшого дошкільного віку сприймає себе як окрему особистість, пізнає свої можливості як партнера по грі, своє ставлення до ролей; усвідомлює себе активним суб'єктом ігрової діяльності та учасником дитячого угруповання; моделює людські стосунки; перетворює себе і навколишнє середовище; глибоко занурюється у власні вигадки і живе в них.	Л. Божович, В. Еріксон, В. Леонт'єв, Н. Непомнящ, Дж. Селлі, І. Сікорський, Л. Славіна
Комунікативна сфера	Гра активізує мовлення старшого дошкільника в процесі його спілкування з дорослими та іншими дітьми. Ігрова ситуація вимагає від кожної дитини здібностей до комунікації, що виявляються у вирішенні конфліктів та проблем, що виникають у міжособистісних стосунках з однолітками.	Б. Анан'єв, Л. Виготський В. Зеньківський
Вольова сфера	Старший дошкільник оволодіває нормами поведінки у процесі гри, підпорядковує свою поведінку вимогам суспільної, колективної обстановки.	Л. Божович, Л. Славіна

Результати проведеного аналізу психологічних досліджень дозволяють відзначати багатовекторний вплив гри на дитину старшого дошкільного віку, з позиції її сприяння гармонійному розвитку, удосконаленню психічної сфери, актуалізації сутнісних потреб і можливостей особистості, формування орієнтації у моральних ставленнях і засвоєннях норм моральної поведінки.

Як вказує О. Удіна, завдяки виникненню таких новоутворень старший дошкільник все більше емансипується від дорослого, стає більш незалежним, починає діяти цілеспрямовано й усвідомлено, розуміючи й оцінюючи результати й наслідки своїх дій [75].

Особливість також полягає в тому, що в процесі розумового розвитку не стільки важливий обсяг конкретних знань, надбаних дитиною, скільки сформований пізнавальний інтерес і розвинені розмовні дії (уміння міркувати, аналізувати, пояснювати, узагальнювати, систематизувати, доводити, висловлювати свої думки). Пізнавальний інтерес стає рушійною силою для виявлення нового, спостереження, дослідження, вивчення всього, що оточує дитину. Пояснення нею невідомого, досліджуваного вдосконалює її розумові дії, націлює на відповідні позитивні вчинки [64].

Більшість дослідників (О. Брежнева, Л. Буркова, Д. Годовікова, О. Кононко, С. Ладивір, М. Лісіна, Л. Лохвицька, Г. Люблінська, Б. Мухацька, К. Щербакова та ін.), що вивчали пізнавальну активність старших дослідників, пов'язують її із діяльністю, в якій, пізнаючи навколишній світ, дитина як активний суб'єкт прагне показати свою індивідуальність, самостійність, спрямувати волю, енергію, дії на досягнення позитивного результату. Акцентуємо увагу саме на самостійності як одному з ключових показників прояву пізнавальної активності старшого дошкільника.

Отже, пізнавальний інтерес має тісний зв'язок з розвитком творчих здібностей дошкільників та залученням їх до творчого процесу, що цьому розвитку сприяє [46].

Тому для визначення стрижневих якостей творчої особистості важливою для нас є характеристика шести якостей, яку надає С. Сисоєва:

1. Потяг до процесу творчості – потреба у відшуканні нових форм діяльності, нових фактів та інформації.
2. Творчий інтерес, допитливість – форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на творчість.
3. Емоційна активність – емоційне задоволення від процесу творчості.
4. Розвинуті уявлення і фантазія – пізнавальний інтерес, який виражається у побудові образів.

5. Асоціативність пам'яті – встановлення зв'язків між віддаленими поняттями, явищами, об'єктами, теоріями на основі згаданого образу чи ситуації.

6. Пошуково-перетворювальний стиль мислення – стиль мислення, який передбачає побудову власного дослідницького проекту і новоутворень у пізнавальній діяльності [69].

Слід наголосити на тому, що діти – дослідники від народження, від природи, і їх цікавить усе. Дітям подобається вивчати оточуючий світ, пізнавати та досліджувати його. Це так цікаво дізнатися про невідомі предмети, такі як пісок, каміння, листя, повітряні кульки, гудзики, пульт від телевізора, липучка, клей, тощо, кожен з яких наділений своїми властивостями і можливостями. Дитина пізнає, що таке «липке», «пухнасте», «гладеньке», і виробляє свої міні-теорії про те, як побудований світ. Безперечно, не всі створені дитиною заключення та теорії виявляються правильними. Та самостійний пошук знань може приносити дитині не тільки насолоду, але й певну практичну користь [39].

Здатність досліджувати світ і систематизувати підходи до його вивчення називають пізнавальним (гносеологічним) мисленням. Розвиток пізнавального мислення розпочинається з допитливості, яка притаманна майже всім дітям і яка, на жаль, минає з віком. Діти прикладають певних зусиль, щоб пізнати світ, отримати нові знання. Та не завжди можуть правильно їх пояснити, а тим більше – використати. Тому дуже важливими в роботі з дітьми є уміння вихователя ставити запитання про оточуючий світ, заохочувати і організовувати спостереження за всім, що оточує дитину, ставити експерименти і пояснювати їх [25].

Перед усім слід враховувати, що дитина в цей період інтенсивно росте (від трьох до шести років продовжується інтенсивне дозрівання організму дитини). Швидко формується і дозріває її мозок, нервова система. Проте їхні функціональні особливості ще не склалися, і можливості допоки обмежені. Тому, створюючи нові інтенсивні програми роботи з дітьми дошкільного віку,

слід враховувати не тільки те, що вони можуть досягнути у своєму розвитку, але й те, яких фізичних та й нервово-психічних витрат це їм буде вартувати.

Для прикладу, діти у віці 5-6 років рухливі і граціозні, у них добре розвинена здібність постійно переміщатися, виразні жести. Однак таке багатство моторики можливо спостерігати лише у вільних рухах. Достатньо примусити дитину відтворювати точні рухи або жести, і вона легко втомлюється і швидко втрачає інтерес до заняття. Нездатність до точності у рухах обумовлена недорозвиненістю кіркових структур [27]. Вражаюча дорослих дитяча рухливість і невтомність пояснюється тим, що дитина не виконує продуктивних робочих рухів (які потрібні для виконання конкретного завдання: намалювати, побудувати корабель тощо).

До особливостей фізичного розвитку дитини старшого дошкільного віку слід віднести окостеніння скелету (при збереженні хрящової будови окремих його ланок), збільшення ваги м'язів (але розвиток загальної мускулатури випереджає формування функцій дрібних м'язів рук). Саме в цей час удосконалюється і діяльність серцево-судинної системи [39].

Відбуваються подальші морфологічні зміни в будові головного мозку, зростає його вага, посилюється регулятивний вплив кори великих півкуль на функціонування підкірки, виникають складні умовні рефлекси, в яких провідну роль відіграє слово, тобто інтенсивно формується друга сигнальна система. Це створює необхідні передумови для більшої самостійності, засвоєння нових форм соціального досвіду, набуття власного елементарного практичного досвіду в процесі виховання та навчання [27].

Старший дошкільний вік характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку. У дитини вже окреслюється коло елементарних обов'язків (почистити зуби, прибрати іграшки, скласти, впорядкувати взуття тощо). Змінюються взаємини з дорослими: через взаємодію (спільні дії) дитина готова до поступового самостійного виконання доручень дорослого. Б. Ананьєв зазначав, що до 5–6 років діти здатні охопити і утримати в свідомості увесь процес від постановки цілі до результату. Власне, саме у цьому періоді дитина

починає самостійно організовувати свою діяльність: здатна визначити мету діяльності, спланувати її зміст, обрати засоби діяльності, оцінити її результати [2].

Внутрішня позиція дошкільника стосовно інших людей характеризується передусім усвідомленням власного «Я», свого значення для близьких родичів та своїх вчинків. Дитина відчуває величезну потребу в любові, прагне її отримати від близьких людей. Заради цього готова до добрих вчинків, хороших справ. Вона постійно привертає до себе увагу, хоче бути хорошою, адже хороших люблять [8].

Особливості соціальної ситуації розвитку дошкільнят виявляються в характерних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу, практичного життєвого досвіду.

Гра – явище соціальне за своїм походженням та змістом, вона є історичним утворенням, зумовлена розвитком суспільства, його культурою. Це особлива форма життя дитини в суспільстві, діяльність, у якій діти в ігрових умовах виконують ролі дорослих, відтворюючи їхнє життя, працю та стосунки.

Характеризуючи гру старших дошкільнят, наголосимо передусім на важливості виконання конкретної ролі та пов'язаних з нею особливостей діяльності. Якщо в ранньому дитинстві центральним моментом гри був предмет та способи дій з ним, то тепер на перший план виходить людина, її стан, дії та стосунки з іншими людьми [11].

Гра набуває соціально обумовленого характеру, оскільки дитина вчиться гратися під прямим чи опосередкованим впливом дорослого, ще й наслідує його дії і вчинки. Мотиви гри закладені в самому її змісті. Це підтверджує наукове дослідження М. Савченко, яка переконує, що "саме гра має потенційні можливості для виховання самостійності дитини дошкільного віку", створюючи умови для самостійної діяльності дітей, вияву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших ознак самостійності [62].

Дітей уже привчають до виконання окремих трудових завдань, причому розпочинають цю роботу в ігровій формі. Відсутність диференціації гри та праці – характерна особливість трудової діяльності молодших дошкільнят, яка до певної міри зберігається і в середньому та старшому дошкільному віці. Для останньої вікової групи інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до її результатів та того значення, яке їхня праця має для інших [59]. Діти здатні усвідомлювати обов'язковість трудових завдань і привчаються виконувати їх не тільки з цікавості, але й розуміючи їхню значимість для інших людей.

Наголосимо, що спрямованість трудових дій дітей залежить від того, як вона організовується та мотивується дорослими, як оцінюється кінцевий результат. Важливого значення набуває спільний аналіз результатів діяльності і звичайно похвала або ж оптимістичне прогнозування майбутніх успіхів [55].

Дошкільник набуває власного досвіду і засвоює доступний йому досвід інших, спілкуючись із дорослими, граючи в рольові ігри, виконуючи трудові доручення тощо, тобто він постійно вчиться. Крім того, в цьому віці розпочинається освоєння форм навчальної діяльності, з'являється можливість систематичного навчання за певною програмою [54]. Щоправда, ефективність останнього буде залежати від того, в якій мірі зміст навчання співпадає з природним розвитком дитини, наскільки воно органічно вплітається у її практичну діяльність, наскільки програма навчання стає власною програмою дитини. При організації навчання слід урахувувати, що дошкільник має величезний інтерес до світу дорослих, їхньої діяльності та взаємин, прагне активного наслідування [28].

Навчальна діяльність – це спілкування з дорослими, які не тільки активізують, спрямовують, стимулюють дії, а й керують процесом їхнього формування. Діти старшого дошкільного віку засвоюють знання, вміння й навички, оскільки вивчають необхідні для цього дії та операції, оволодівають способами їхнього виконання. Серед таких дій назовемо передусім цілеспрямоване сприймання об'єктів, виділення їхніх характерних ознак,

групування предметів, складання оповідань, перелік предметів, малювання, читання, слухання музики тощо.

Роль навчання в розумовому розвитку дитини суттєво зростає, якщо має місце набуття не окремих вибіркового знань, а певної їхньої системи та формування потрібних для їхнього засвоєння осмислених дій [48].

Сенсорний розвиток дошкільника включає дві взаємопов'язані сторони – засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів та явищ і оволодіння новими діями, які дають змогу повніше та більш диференційовано сприймати світ.

Ще в ранньому віці у дитини накопичилося певне коло уявлень про ті чи інші властивості предметів, і деякі з таких уявлень виконували роль зразків, з якими порівнювалися нові предмети у процесі їхнього сприймання: червоний як вогонь, мак; м'який як котик, теплий як дитяча ковдра. Тепер же починається перехід від предметних зразків, що базуються на узагальненні індивідуального досвіду дитини, до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів, тобто уявлень про основні різновиди властивостей і відношень (кольору, форми, розмірів предметів, їхнього розташування у просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу тощо) [59].

Поступове ознайомлення дітей з різними видами сенсорних еталонів та їхня систематизація – одне з найважливіших завдань сенсорного виховання в дошкільному віці. Його основою має бути організація діяльності дітей з обстеження та запам'ятовування основних різновидів кожної властивості, що здійснюється передусім у процесі навчання малюванню, конструюванню, ліпленню та, звичайно ж, грі. Паралельно дитина засвоює слова, що означають основні різновиди властивостей предметів. Слово-назва закріплює сенсорний еталон, дає змогу точніше й усвідомленіше його застосовувати. Але це можливо за умови, що слова-назви вводяться на основі власних дій дитини з обстеження та використання відповідних еталонів [53].

Перцептивні дії (структурні одиниці процесу сприймання), адекватні об'єкту, починають формуватися у дітей п'яти-шести років. Вони забезпечують

свідоме виділення того або іншого аспекту чуттєво створеної ситуації, й перетворення сенсорної інформації в образ. Їхньою характерною ознакою є розгорненість, включення до свого складу великої кількості рухів рецепторних апаратів, що здійснюються рукою чи оком.

У тісному зв'язку з удосконаленням сприймання розвивається і мислення дитини. Наприкінці раннього дитинства на основі наочно-дійової форми мислення починає складатися наочно-образна форма. У дошкільному віці має місце її подальший розвиток. Мислення стає образно-мовним, тобто таким, що спирається на образи уяви і здійснюється за допомогою слів. Усе це є свідченням того, що мислення набуває певної самостійності, поступово відокремлюється від практичних дій, у які було вплетене раніше, стає розумовою дією, спрямованою на розв'язання пізнавального мисленнєвого завдання [36].

Зростає роль мовлення у функціонуванні мислення, бо саме воно допомагає дитині мислено («про себе») оперувати об'єктами, порівнювати їх, розкривати їхні властивості та співвідношення, виражаючи цей процес та його результати в судженнях і міркуваннях. Мотивами такої діяльності є прагнення зрозуміти явища оточуючої дійсності, встановлювати їхні зв'язки, причини виникнення тощо.

Діти чутливі до суперечностей у своїх судженнях, вони поступово вчаться узгоджувати їх, міркувати логічно та діяти послідовно. Необхідною умовою цього є достатня обізнаність з об'єктами, про які йдеться у їхніх міркуваннях [37].

Розвиток мислення дітей старшого дошкільного віку значно прискорюється, якщо такий процес відбувається не стихійно, а в умовах цілеспрямованого і правильного управління з боку дорослих. Він тісно пов'язаний із суттєвими позитивними зрушеннями у мовленні дошкільнят. Швидко зростає словниковий запас, досягаючи до семи років 3,5-4 тисячі слів. У словнику, окрім іменників та дієслів, значне місце посідають прикметники, займенники, числівники та службові слова [30].

Уже в старшому дошкільному віці починає реально формуватись особистість дитини. Цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, набуттям життєво важливих навичок. На формування особистості дитини впливає со-ціальне оточення, взаємини з рідними, друзями, іншими дорослими.

Джерелом емоційних переживань дитини є її діяльність, спілкування з оточуючим світом. Освоєння в дошкільному дитинстві нових, змістовніших видів діяльності сприяє розвитку глибинних та стійких емоцій, пов'язаних не лише з близькими, а й з віддаленими цілями, не тільки з тими об'єктами, що дитина сприймає, а й тими, що уявляє [23].

Діяльність породжує передусім позитивні емоції, причому як своєю метою, сенсом, якого вона набуває для дитини, так і самим процесом її виконання. Тому цей період слід вважати сенситивним для формування фундаменту розвитку творчих здібностей дитини, розвитку неусвідомлених компонентів розумової активності – фантазії, інтуїції, творчої уяви.

Зростає потреба дошкільника в товаристві ровесників, внаслідок чого інтенсивно розвиваються соціальні емоції (симпатії, антипатії, уподобання тощо). Виникають інтелектуальні емоції. У процесі спілкування дитини з дорослими формуються її моральні почуття. Урізнома-нітнюються прояви почуття власної гідності: розвивається як самолюбство, так і почуття сорому, ніяковості [22].

Важливе значення у формуванні моральних почуттів мають дитячі уявлення про позитивні еталони, що дозволяють передбачати емоційні наслідки власної поведінки. Дитина завчасно може переживати задоволення від схвалення її дій і вчинків, або ж тривогу, невдоволення від очікування негативної оцінки. Таке емоційне передбачення грає вирішальну роль у формуванні моральної поведінки дошкільника [32].

Одним з найважливіших компонентів морального розвитку дітей є формування емпатії як здатності людини до співчуття і співпереживання іншими людьми. Орієнтування в емоційному стані людей є необхідною умовою

спільної практичної та духовної діяльності людини. Встановлено, що емоційно чутливі діти набагато легше включаються в процес соціалізації, успішні в спілкуванні і взаємодії з однолітками і дорослими.

На ранніх стадіях психічного розвитку дитини закладається перший компонент емпатійного процесу - співпереживання, який проявляється в емоційному зараженні та ідентифікації. Педагогічний процес в дитячому садку забезпечить «широту» співпереживання дитині, коли вона почуває себе однією з причетних до спільного, колективного співпереживання, де об'єктом емпатії стає і одноліток, і іграшки і літературні персонажі, і тварини з рослинами, і сам педагог [30].

У міру становлення другого компоненту емпатійного процесу - співчуття - домінуючу роль відіграють когнітивні компоненти: моральні знання і соціальні орієнтації дитини.

Емпатія передбачає не лише емоційну чутливість, але і високий рівень розуміння. На стадії співчуття дошкільники мають уміти визначити можливі шляхи виходу з ситуації взаємодії, бути адекватно зорієнтованими в можливих варіантах вияву співчуття.

На основі перших двох компонентів емпатійного процесу у дитини виникає імпульс до спільної діяльності з іншим, який спонукає до конкретних вчинків. Садовенко. С. відзначає, що «перехід до реального сприяння можливий при розширенні емоційних переживань, збагаченні емпатії такими емоціями та емоційними комплексами, як подолання страху за себе, активне «протистояння» злу, відраза до несправедливості, бескорислива радість за іншого» [64].

Враховуючи компоненти емоційного розвитку дитини можемо виокремити психолого-педагогічні впливи спрямовані на розвиток емпатії дошкільників старшого дошкільного віку.

Таблиця 1.2.2.

Компонент емоційного розвитку	Психологічні впливи, спрямовані на розвиток емпатії дітей старшого дошкільного віку
Когнітивний	Розширення знань про емоційні явища, емоційну сферу людини, власні емоційні прояви. Структурування уявлень про емоції. Розширення «словника емоцій». Формування та активізація способів і засобів ідентифікації емоцій.
Афективний	Збагачення позитивного емоційного досвіду, зокрема емпатійного. Стабілізація негативних емоційних переживань та станів. Зменшення негативних емоційних проявів. Формування навичок зниження психоемоційного напруження (присвоєння способів).
Реактивний	Збагачення експресивних емоційних засобів вираження різних емоційних станів (мімічні, пантомімічні, вербально-інтонаційні). Формування навичок довільного кодування емоцій (присвоєння способів). Активізація механізмів довільної регуляції емоцій.

На сьогоднішній день, питання про вибір методів і засобів розвитку емпатії є особливо актуальним. Серед різноманітних засобів розвитку емпатії, на особливу увагу заслуговує театралізована діяльність.

Педагогічні можливості театралізованої діяльності в розвитку емпатії досить високі, оскільки:

1) Театралізована діяльність - це ігрова діяльність в якій дитина, в силу специфічних особливостей, має тонко відчувати емоційний стан персонажів, займати позицію співчуваючого, співпереживаючого героя або глядача (емпатійна діяльність);

2) Обов'язковим елементом театралізованої діяльності (ігор-драматизацій, ігор-етюдів, ігор-імпровізацій, режисерських ігор) в дошкільному віці є ігровий образ, що вимагає від дитини не лише зовнішнього перевтілення, але й емоційного переживання, глибокого чуттєвого входження в зміст виконуваної ролі;

3) Репродуктивність при підготовці дітьми спектаклю або процес сприйняття театального дійства спонукає дітей до активної роботи: від співчуття до співпереживання, викликає наслідування улюбленим героям, їх поведінці. Це залишає глибокий слід в емоційному досвіді дитини і впливає на її поведінку і характер взаємодії з навколишнім світом;

4) Театралізована діяльність дитини — це системний процес, який починається з ознайомлення з літературною основою майбутнього спектаклю і підготовки дитячого сприймання, супроводжується детальним аналізом сюжету і вчинків героїв, обговоренням стратегій їх поведінки, продовжується в пробах себе в обраній ролі, в осмисленні і розучуванні ролі, самостійному втіленні образу героя і задуму спектаклю. Тривалість і чітка етапність процесу театралізованої діяльності у старших дошкільників дозволяє розвивати у них емпатію;

5) Кожен етап процесу театралізованої діяльності супроводжується адекватними педагогічними прийомами, які допомагають дітям емоційно цілісно сприймати спектакль або бути його повноцінним учасником [66].

Дошкільник починає відособлюватися від дорослого, диференціюючи себе як самостійну людську істоту. При цьому поведінка дитини зорієнтована на дорослого (його вчинки та стосунки з людьми) як зразок для наслідування.

Вирішальну роль у засвоєнні зразків поведінки відіграє оцінка, яку авторитетні для дитини люди дають іншим дорослим, дітям, героям казок та розповідей тощо. Якщо мама сказала, що Андрій поганий хлопчик, а Оксанка гарна дівчинка, то це для дитини істина, що не потребує пояснень.

Орієнтація поведінки дошкільника на дорослого зумовлює розвиток її довільності, оскільки тепер постійно зіштовхуються як мінімум два бажання: зробити щось безпосередньо («як хочеться») чи діяти відповідно до вимог дорослого («за зразком»). З'являється новий тип поведінки, яку можна назвати особистісною [32,33].

Поступово розвивається певна ієрархія мотивів, їхня супідрядність. Діяльність дитини тепер зумовлюється не окремими спонуканнями, а

ієрархічною системою мотивів, у якій основні та стійкі набувають провідної ролі, підпорядковуючи ситуативні пробудження. Пов'язано це з вольовими зусиллями, потрібними для досягнення емоційно привабливої мети.

Таким чином, саме врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дошкільника, дозволяє навчально-виховний процес спрямовувати на ефективне осмислення, планування, програмування та творче здійснення дитиною свого індивідуального життя в майбутньому.

1.3 Форми організації театральної діяльності у дошкільників

Театральне мистецтво близьке і зрозуміле дітям, адже в його основі — гра, а це для малюка — найголовніший аспект діяльності, тому що, діти, граючись, розвиваються.

За спільною думкою сучасних науковців (І.Д.Беха, В.М.Кардашова, Д.І.Клепіткова, І.Т.Кучерявого, Л.М.Масол та ін.), художньо-творчий розвиток дітей 4-6 років проходить шляхом залучення їх до світу мистецтва в різноманітних видах художньо-творчої діяльності. Результати наукових пошуків (Л.В.Артемової, А.М.Богущ, Т.І.Поніманської, О.Л.Кононко та ін.) доводять, що діти дошкільного віку на відміну від школярів, підлітків і дорослих володіють творчим потенціалом. Вчені з тривогою зазначають, що «блокування цього потенціалу в дитинстві відбивається негативними і здебільшого непередбаченими наслідками в подальшому житті» [17].

Проблема організації та використання театральної діяльності як повноцінної та ефективної складової виховного процесу розглядалася в працях Л.Артемової, Р.Жуковської, С. Мерзлякової, Н. Сорокіної, В. Сухомлинського, Є. Трусолової та багатьох інших. Науковці підкреслюють, що дитина як особистість починає формуватися саме в дошкільному віці, тому одне з значимих місць має належати в тому числі і театральній діяльності.

Так, Л. Артемова вважає, що ефективній та професійній організації театральної діяльності дошкільника будуть сприяти спеціально створені умови, які сприятимуть успішній творчій самореалізації кожного вихованця. Адже

ефективність дитячої театральної діяльності обумовлена ступенем готовності дошкільника до неї [5].

Ми погоджуємося з цією думкою, оскільки має бути вихователь або музичний керівник, який зможе уміло спланувати роботу у дошкільному закладі та направляти діяльність дошкільників у творчо-діяльнісному напрямку. Необхідно, щоб ця людина не тільки виразно читала або розповідала дітям казки, історії, оповідання, а й уміла мислити і дивитися вперед: слухати, чути, аналізувати, імпровізувати, тобто була готова до будь-якого «перетворення» та володіла елементарними основами акторської майстерності, і, можливо навіть, основами певних режисерських умінь.

Акумулюючи свою увагу на важливості введення дошкільника в складний світ людських емоцій, виховання емоційної чутливості О. Олійник наголошував на тому, що організація театральної діяльності дошкільників забезпечує життя дитини в світі краси, гри, казки, музики, фантазії, творчості. Завдяки театральній діяльності діти розвиваються духовно, відбувається становлення їхніх характерів, особистості в суспільстві [34].

Аспекти організації творчої діяльності особистості в нових освітніх умовах висвітлено у працях Куцакової Л., Левченко Л., Сорокіної Н., Сухомлинської О. та ін.

Модернізація дошкільної освіти передбачає інтеграцію розваг, у тому числі театралізованої діяльності, в єдиний освітній простір дошкільного навчального закладу. З огляду на важливість дошкільного дитинства як базового періоду для формування способів пізнання, розуміння та відображення внутрішньої (психічної) та зовнішньої (Всесвіт) картини світу, змістом Базового компонента дошкільної освіти визначено освітні лінії, що забезпечують засвоєння дитиною способів (механізмів) розвитку (саморозвитку), набуття знань, умінь і навичок. Однією з форм, яка на наш погляд, відповідає потребам сучасного малюка, є театралізована діяльність та театралізована гра [57].

Театральна діяльність в дошкільному закладі – це хороша можливість розкриття творчого потенціалу дитини, виховання творчої спрямованості особистості. Це активний, індивідуальний, творчий процес, що об'єднує різні за характером творчі принципи – продуктивний (створення сюжетів чи інтерпретація запропонованих), виконавський (програвання сюжету), оформлюваний (підготовка декорацій, костюмів) тощо [34].

Театральна діяльність допомагає:

- сформуванню правильну модель поведінки в сучасному світі;
- підвищити загальну культуру дитини, долучати її до духовних цінностей;
- познайомити її з дитячою літературою, музикою, образотворчим мистецтвом, правилами етикету, обрядами, традиціями;
- удосконалювати навички втілення в гру певних переживань, спонукати до мислення, до створення нових образів.

Крім того, колективна театральна діяльність спрямована на цілісний вплив на розвиток особистості дитини, залучення її в дію, в самостійну творчість. Крім того вона сприяє самопізнанню, самовираженню дитини при досить високому ступені свободи; створює умови для соціалізації дитини, покращує комунікацію; допомагає усвідомити почуття задоволення, радості, значущості, що виникають в результаті виявлення прихованих талантів [58].

Позитивним моментом залучення дітей у театральну творчість є те, вони починають бачити у навколишньому світі цікаві ідеї, намагаються втілювати їх в творчій діяльності, створювати свій, власний художній образ персонажа. Завдяки цьому у більшості малюків розкривається творча уява, розвивається асоціативне мислення, формується вміння бачити незвичайні моменти в буденному житті. Саме тому, ми помічаємо з яким захопленням і наслідуванням вони копіюють улюблених героїв, намагаються бути схожими на красуню Забаву, пустотливого Буратіно чи добру Дюймовочку.

Найкоротший шлях емоційного розкріпачення дитини, зняття скутості, навчання відчуженню і художньому уяві - це шлях через гру, фантазування, творчість. Все це може дати театральна діяльність [21].

Як зазначав В. О. Сухомлинський, театральна діяльність є невичерпним джерелом розвитку почуттів, переживань і емоційних відкриттів дитини, залучає її до духовного багатства [74].

Організація театральної діяльності в дошкільному навчальному закладі має залучати дітей до творчості шляхом ознайомлення з театральним мистецтвом, а саме через використання театралізації для розвитку творчих, акторських та сценічних здібностей вихованців [6]. Завдяки цим формується мовленнєва компетентність, навички театральної-виконавської діяльності, відбувається ознайомлення дошкільників із театром як установою та з професійною діяльністю його працівників.

Крім того, театральна діяльність в дитячому садку сприяє розвитку уяви, всіх видів пам'яті і видів дитячої творчості (художньо-мовної, музично-ігрової, танцювальної, сценічної). Дослідник Л. Куцакова відзначає, що для того, щоб успішно вирішувати ці завдання бажано наявність педагога - керівника дитячого театру (режисера), який би не тільки проводив спеціальні театралізовані ігри-заняття з дітьми, а й коригував би дії всіх педагогів, які здійснюють рішення задач з театралізованої діяльності [41].

Отже, щоб реалізувати все вище описане, педагогам потрібно вирішити такі завдання:

- ✓ ознайомити дітей зі специфікою театального мистецтва, формувати в них емоційно-ціннісне ставлення до театру;
- ✓ виховувати зацікавлене та відповідне ставлення до підготовки, проведення та оцінювання театральної діяльності;
- ✓ учити дітей сприймати й розуміти композицію та особливості літературного твору, розвивати уявне мислення;
- ✓ розвивати вміння «входити в образ» та спонукати перебувати в ньому до кінця дійства;
- ✓ формувати виразне та дикційно чисте сценічне мовлення;
- ✓ удосконалювати вміння та навички дітей у передачі характерних особливостей різних художніх образів;

✓ допомогти дошкільникам оволодіти акторськими, сценічними здібностями (мімікою, жестами, інтонацією, пантомімою) в міру їх індивідуально-вікових особливостей;

✓ стимулювати прагнення дитини самореалізуватися, самоствердитися.

Формуючи творчі начала засобами театральної діяльності, багато сучасних педагогів пропонують використовувати театральні ігрові форми роботи в різні режимні моменти життя дошкільників [34].

Однією з важливих складових театральної діяльності є театралізована гра. Виникнення її можливе при наявності у дітей міцних знань літературного тексту, навичок виразного читання, вміння адекватно рухатись, використовувати свою міміку та жести, вміння створювати ігрове середовище, добираючи необхідні атрибути [81]. Виходячи з цього, основне завдання керівника – це створення умов для самостійного прояву ігрових здібностей дітей.

Основна *мета* дитячої театралізованої діяльності – індивідуальне сценічне вираження. Виходячи з цього, основне завдання керівництва цією діяльністю – не звичайне ознайомлення з театром, а створення умов для самостійного прояву ігрових здібностей дітей. Однією з важливих складових театралізованої діяльності є театралізована гра. Виникнення її можливе при наявності у дітей міцних знань літературного тексту, навичок виразного читання, вміння адекватно рухатись, використовувати свою міміку та жести, вміння створювати ігрове середовище, добираючи необхідні атрибути [33].

Сюжет. У театралізованій грі інсценівці зміст зафіксований і заздалегідь відомий. Тому дошкільники не можуть вносити в текст зміни, виходити за рамки дій, які ставить автор, мають відтворювати події тільки в заданій послідовності. Разом із цим гру драматизацію створюють самі діти, їх діяльність носить творчий характер. Зміст гри дитина знаходить в процесі її розвитку (можна вносити зміни; завчасно відомо які події розгорнуться).

Роль. У театралізованій грі дошкільнята відтворюють конкретні образи: кожен персонаж наділений власним характером, зовнішнім виглядом і манерою говорити; за ним «закріплені» дії та вчинки; вказані умови, в яких він живе. Діти розуміють умовність ролі та відсутність реальних взаємин.

Ігрові дії. У театралізованій грі інсценівці дії персонажів визначаються літературним твором. Вони заздалегідь повторюються, передаються за допомогою мізансцени, пантоміми, жестів.

Засоби образної та емоційної виразності в театралізованій грі потребують відповідної підготовки, вироблення вмінь користуватися ними, знаходити відповідний емоційний стан персонажа, розкриття його характеру й особливостей взаємодії з іншими особами.

Атрибути. Атрибутика в театралізованій грі готується заздалегідь як дітьми, так і дорослими. Хід та організація вистави неможливі без наявності придуманих атрибутів. Заміна одних атрибутів іншими в процесі діяльності не відбувається.

Декорації. Для театралізованої гри характерна обов'язковість спеціальних декорацій, які готуються до певної вистави заздалегідь, відображають його специфіку та сценічні дії.

Костюми. У театралізованій грі використання костюму обов'язкове. Кожному персонажу виготовляється спеціальний костюм, який відповідає характерним особливостям образу [11].

У ході підготовки до вистави дотримуватися основних правил: не перевантажувати дітей; не нав'язувати їм свої думки; не дозволяти одним дітям втручатися в дії інших виконавців ролей; надавати всім дітям можливість спробувати себе в різних ролях, не розподіляючи їх серед найбільш здібними.

В багатьох дослідженнях театралізовані ігри класифікуються по способу реалізації сюжету:

1. **Непредметні ігри (або ігри-драматизації),** в яких діти самі знаходяться в образі діючої особи і виконують взятую на себе роль.

2. *Предметні ігри (або ігри-інсценізації)*, в яких діючими особами є визначені предмети, такі як іграшки, ляльки театру тощо [6].

Розглянемо більш конкретно кожен із форм театралізованої діяльності. **Гра-драматизація** – це синтетичний вид діяльності дошкільників. Л. С. Виготський в роботі «Психологія мистецтва» виділяє гру дитини як синкретичну, художню діяльність. В якій синтезуються інтелектуальна, емоційна і вольова області її психіки [10].

Артемова Л. В. виділяє декілька видів ігор-драматизацій дошкільників:

- гра-драматизація з пальчиками. Атрибути дитина надягає на пальці. Він «грає» за персонажа, зображення якого знаходиться на руці. По ходу розгортання сюжету діє одним або декількома пальцями, промовляючи текст. Можна зображати дії, знаходячись за ширмою або вільно пересуваючись по кімнаті;
- гра-драматизація з ляльками бі-ба-бо. У цих іграх на пальці руки надягають ляльки бібабо. Вони зазвичай діють на ширмі, за якою стоїть той, що водить. Таких ляльок можна виготовити самостійно, використовуючи старі іграшки;
- імпровізація. Це розігрування сюжету без попередньої підготовки [5].

Більшість педагогів переконані, що починати треба з відбору літературного твору, сюжету, який дитина добре знає і любить. У театралізованій грі інсценізації зміст зафіксований і заздалегідь відомий. Тому дошкільники не можуть вносити в текст зміни, виходити за рамки дій, які ставить автор, мають відтворювати події тільки в заданій послідовності. Разом із цим гру драматизацію створюють самі діти, їх діяльність носить творчий характер. Зміст гри дитина знаходить в процесі її розвитку, тобто можна вносити деякі зміни, якщо завчасно відомо які події будуть розгортатися далі.

Для гри-драматизації, на думку Л. Фесюкової, краще вибирати казку в якій здійснюється соціально-моральне виховання дитини [76].

Нижче наводяться приклади казок, що можуть бути використані в роботі дошкільного навчального закладу з метою розвитку у дітей певних людських, моральних якостей.

Таблиця 1.3.1.

Розвиток моральних якостей на прикладі казок

Казкові твори	Які якості виховує у дитині
«Коза-дереза», «Колосок», «Гуси-лебеді», «Айболить»	Порядність, щирість, люб'язність, чуйність, товарицькість, повага до друзів.
«Цап та баран», «Кіт, півень і лисиця», «Теремок»	Доброта, порядність, щирість у стосунках, дружелюбність, поступливість.
«Лисичка та Журавель», «Рукавичка»	Доброта, порядність, товарицькість, щирість, гостинність.
«Телесик», «Зайчикова хата»	Любов та повага до батьків, порядність, чуйність, сміливість, мужність.
«Кирило Кожум'яка», «Пан Коцький»	Повага до старших, доброта, чуйність, відвага, взаємодопомога, товарицькість.
«Котигорошко», «Попелюшка», «Снігова королева»	Шанобливе ставлення до матері, любов до землі, порядність, чуйність, хоробрість, мужність.

Отже, ігри-драматизації – це відтворення сюжету літературного твору власними діями виконавців ролей, використання ними засобів виразності – інтонації, міміки, пантоміми. Драматизація може відбуватися на основі особистих дій маленьких акторів. У театралізованій грі дошкільнята відтворюють конкретні образи: кожен персонаж наділений власним характером, зовнішнім виглядом і манерою говорити; за ним «закріплені» дії та

вчинки; вказані умови, в яких він живе. Загальноприйнято, наприклад, вважати лисицю – хитрою, зайця – боязким, вовка – злим. Маючи відповідні уявлення, дошкільники легко відтворюють спосіб пересування різних живих істот, їх характерні пози.

Ігри-інсценізації – це ігри, які включають у себе усі можливі різновиди театру. Педагоги Л.В. Куцакова та С.І. Мерзлякова запропонували класифікацію, до якої відносять: настільний ляльковий театр, стендовий театр, театр на руці, верхові ляльки, підлогові ляльки, театр живої ляльки [41].

Тут дитина не є дійовою особою, вона створює сцени, веде ролі іграшкового персонажу, діє за нього. Драматизація відбувається на основі особистих дій виконавців ролей. Враховуючи значну кількість ігор-інсценізацій у лялькових театрах для дітей дошкільного віку, ми наводимо таблицю, що розкриває сутність та особливість кожного з запропонованих видів.

Таблиця 1.3.2.

Види ігор-інсценізацій

Види театрів	Характеристика
Настільний ляльковий театр	театр на плоскій картинці, на гуртках, магнітний настільний, конусний, театр іграшки (готова, саморобна)
Стендовий театр	фланелеграф, тіньовий, магнітний стендовий, стенд-книжка
Театр на руці	пальчиковий, картинки на руці, рукавички, тіней
Верхові ляльки	на ложках, тростинними
Підлогові ляльки	маріонетки, конусний театр
Театр живої ляльки	театр з "живою лялькою", ростові, люди-ляльки, театр масок.

Деяку іншу класифікацію пропонує Г.В. Генів [26].

Таблиця 1.3.3.

Види театрів для дошкільнят

<i>Картонажні</i>	<i>Магнітні</i>	<i>Настільні</i>
П'яти пальців	Масок	Ручних тіней, «Живих тіней»
Ляльковий театр на дерев'яних ложках	Книжка - театр	Театр для одного виконавця

Як показала практика, найпопулярнішими у дошкільних закладах є саме ігри-інсценізації, де дитина не є дійовою особою, вона лише створює сцени, веде роль іграшкового персонажу та виконує за нього дію. Можливо саме сьогодні важливо облаштувати у всіх вікових групах куточки театралізованої діяльності, в яких розміщені ширми та різні види театру – лялькового, пальчикового та настільного. Якщо дошкільний навчальний заклад зможе придбати, або зробити костюми та атрибути для героїв різних казок (маски, шапочки), різноманітний реквізит (кошки, посуд, предмети побуту та вжитку тощо), то це тільки матиме позитивний вплив на розвиток творчих здібностей малюків.

Отже, театралізована діяльність є ефективним засобом педагогічного впливу на розвиток особистості дошкільника. Вона передбачає формування у них умінь «входити в образ» та «утримувати» його впродовж усієї театралізованої діяльності; усвідомлювати мовленнєві та виконавські дії; передавати характерні особливості різних художніх образів; переносити здобуті уявлення в самостійну ігрову діяльність; прищеплювати дітям інтерес до театру як видів мистецтва, що органічно поєднує художнє слово, драматичну дію, музику, живопис і літературу. Театр допомагає дитині глибше пізнати себе, свій внутрішній світ, спонукає її до самовдосконалення.

1.4 Музично-театральна діяльність – як засіб розвитку творчих здібностей у дітей

"Творчість - продуктивна людська діяльність, здатна продовжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх етапах дошкільної освіти слід звертати особливу увагу на формування в вихованців різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності вихованців, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань" [55].

Психологи стверджують, що є два типи людей - високотворчі (креативні) і малотворчі. Звідси можна зробити висновок, що кожна людина без винятку має творчі здібності. Однак міра їх вияву різна. За якими ж основними ознаками творчих здібностей можна оцінити наскільки творчо розвинена особистість?

Ряд науковців у своїх дослідженнях орієнтуються на максимально детальну розробку критеріїв, які так чи інакше характеризують творчі здібності.

Деякі вчені, аналізуючи весь спектр критеріїв творчого розвитку особистості, вважають за необхідне і достатнє інтегрувати основні якості творчості і саме за ними проводити діагностику.

Креативність, індивідуальна особливість дитини, виявляється у здатності відмовитися від стереотипних способів мислення у вирішенні проблем: побутових, навчальних, соціально-моральних і таке інше [1].

Відповідно виділяються чотири основних фактори прояву креативності:

1. Оригінальність - здатність продукувати ситуації, незвичайні відповіді, рішення; нестандартність.
2. Семантична гнучкість - здатність виділяти функції об'єкта і пропонувати різні способи його використання.
3. Образна адаптивна гнучкість - здатність виділяти функції об'єкта таким чином, щоб побачити в ньому нові можливості.

4. Семантична стихійна гнучкість - здатність знаходити різноманітні ідеї у відносно обмеженій ситуації.

Викладена характеристика проявів творчості, автором якої є Амацьєва О., відбиває його основний зміст, як-от: створення нового, оригінального продукту; нестандартне "бачення" у знайомому предметі нових можливостей його функціонування, а також можливість продукувати необмежену кількість ідей [1].

Особливості процесу формування у старших дошкільників творчого потенціалу спрямовують педагогічні зусилля на:

- створення відповідної системи взаємодії особистості зі світом;
- у виявленні чуттєво-емоційної сприйнятливості до музично-театралізованої діяльності;
- в оцінюванні творів мистецтва, які відображають емоції та почуття людей;
- в музично-театралізованому освоєнні музики та театралізованого дійства.

Музично-театральна діяльність у дошкільному віці, як показує досвід, є одним із ефективних засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини. Разом з тим, музично-театральна діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності, один із улюблених видів творчості.

Оскільки музично-театральна діяльність є джерелом розвитку творчого потенціалу, увага приділялась визначенню спеціальних умов розвитку творчості [71]. У музично-театральній діяльності реалізуються потреби дитини у самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе через відтворення різних образів.

На наш погляд, хибною є думка, що звичайне заняття зможе розв'язати всі проблеми музично-театрального розвитку особистості, сформувані естетичне ставлення до краси театрального мистецтва. Тільки в процесі взаємодії робота набуває важливої закономірності: творча діяльність, в яку включаємо дитину в позаурочний час, стимулює її пізнавальну активність на уроках. Тому гурткове

середовище можна вважати надійним джерелом розвитку творчих сил дитини, її самовираження та самовдосконалення.

Гурткова робота у загальній системі дошкільної освіти виконує випереджальну й прогностичну функції, тому вона суттєво відрізняється від занять тим, що ставить у центрі уваги, насамперед, розвиток творчих здібностей дитини, її потреби, інтереси [27].

Принципового значення для нас набуває вивчення можливостей гурткової роботи як цілісної педагогічної системи формування в вихованців старшого дошкільного віку творчого потенціалу в умовах навчання і життєдіяльності. Невимушене спілкування, вільний вибір форм і засобів діяльності є найхарактернішими особливостями гурткової роботи.

Великою різноманітністю відзначаються форми організації педагогічного процесу. Вони спрямовані на художнє відтворення різних об'єктів та явищ на основі творчої ініціативи вихованців і вихователів, духовної єдності особистості й колективу у спільній музично-театральній діяльності.

Тому відповідної уваги заслуговує створення педагогічних умов, які б сприяли формуванню творчого потенціалу у старших дошкільників засобами музично-театральної діяльності і забезпечили ефективність навчально-виховного процесу.

Процес творчого виховання, розпочатий у навчальному закладі, сім'я продовжуватиме і розвиватиме далі, а включення її у творчий процес позитивно впливатиме на стосунки батьків і дітей, на естетичний розвиток дитини. Максимально позитивний ефект виховання, як вважає О. Гаврилюк, може бути досягнутий тоді, коли “вектори вчительського, батьківського збігаються і є творчими по суті” [23].

Забезпечення належного рівня педагогічної майстерності вихователя з метою ефективної трансляції естетичних цінностей. Креативність учителя (вихователя) є необхідною передумовою формування творчої особистості дитини. Дослідники вважають, що вчитель, який має високий творчий потенціал, створює найсприятливіші умови для розвитку творчості у дітей, а

також для розвитку обдарованих вихованців (Р. Арнхейм, Дж. Гілфорд, О. Лук, Р. Хелмен та ін.).

Завдання педагога – створити атмосферу “емоційного зараження” під час сприйняття театралізованого дійства, що сприятиме організації процесу творчого оцінювання, власною креативністю заохочувати дітей до самореалізації у музично-театральній діяльності, викликати позитивне ставлення до неї у батьків та інших дорослих, оскільки важливою умовою сприяння розвитку дитячої креативності є сприйняття дитячої творчості як естетичної цінності [22].

Сукупність педагогічних умов, обґрунтованих нами, є необхідними для формування емоційно-почуттєвої сфери старших дошкільників у процесі музично-театральної діяльності.

Справжня дитяча творчість – це співтворчість з іншою дитиною, це діалог, який обов’язково передбачає переживання, а продукт творчості є предметом сумісної діяльності.

Тому організація творчої діяльності вихованців під час гурткової роботи повинна спиратися на принцип варіативності. Дітям пропонуються різноманітні види творчості, поперемінно включали їх у словесну, образотворчу, музичну, пластичну, драматичну діяльність. Кожний з видів творчості має свою специфіку і розвивальний потенціал.

Важливою умовою організації музично-театральної діяльності є використання ігрових форм навчально-виховної роботи, оскільки для ефективного формування творчого потенціалу у дітей старшого дошкільного віку це найпродуктивніший спосіб їх виховання [1].

Музично-театралізована діяльність впливає на розвиток різних аспектів життєдіяльності дитини. Вона сприяє розвитку інтелектуальної сфери, адже засобами театру збагачується знання дитини про театр та людей, які там працюють, вона вчиться порівнювати героїв різних казок, планує власні дії щодо реалізації задуму майбутньої вистави [9,10].

Розвиток фізичної сфери містить залучення дитини до показу окремих дій (з іграшками, персонажами казок), імітації рухів, дій поетичних героїв, використання рухових дій у процесі театралізованих ігор, добір рухів відповідно до характеру персонажа.

Комунікативна сфера – це узгодження власних дій із діями інших дітей, участь у спільних із вихователем діях за сюжетами літературних творів, усвідомлення колективного характеру дієтворення.

Музично-театральна діяльність передбачає також розвиток морально-вольової сфери, тобто, вміння впізнавати героїв та персонажів у знайомих казках, висловлювати ставлення до них, робити самостійні оцінні судження, давати морально-етичні та естетичні оцінки, визначати альтернативу в поведінці героїв.

Щодо поведінкової сфери, необхідно зазначити, що під час перегляду музично-театральних вистав дитина опановує правила поведінки у залі, де відбувається вистава, ідентифікує почуття і вчинки персонажів із власними [1].

Для здійснення успішної музично-театральної діяльності значущість має розвиток акторських здібностей дітей. Зазначимо, що у науково-методичній літературі ми не знайшли визначення поняття «акторські» здібності дошкільників. На основі загального поняття «здібності» з урахуванням того, що судити про їхні прояви можна завдяки особливій результативності того чи іншого виду діяльності, ми пропонуємо таку дефініцію.

Акторські здібності дітей дошкільного віку – це такий рівень прояву психологічних особливостей індивіду, забезпечує йому стійкий інтерес та успіх у художньо-мовленнєвій діяльності (виразна розповідь художніх творів) та успішне виконання ролей в театральній-ігровій діяльності.

Ми визнаємо можливість різного рівня прояву цього виду спеціальних творчих здібностей у дошкільників, адже досвід показує, що є діти, які здібні до театральній-ігровій діяльності, а є такі, яким властива обдарованість, як особливо високий якісний рівень прояву здібностей. Талановитість є наслідком

свідомої сумлінної праці людини над розвитком обдарованості і тому проявляється у більш зрілому віці [71].

Театралізована діяльність дозволяє дитині вирішувати багато проблем ситуації опосередковано від особи якого персонажа. Це допомагає долати боязкість, невпевненість у собі, сором'язливість. Таким чином, театралізовані заняття допомагають всебічно розвивати дитину [20]. Тому не випадково у тимчасових (зразкових) вимогах до змісту і методам роботи в дошкільній освітній установі виділено спеціальний розділ «Розвиток дитини в театралізованій діяльності», в критеріях якого підкреслюється, що педагог зобов'язаний:

- Створювати умови для розвитку творчої активності дітей в театралізованій діяльності (заохочувати виконавську творчість, розвивати здатність вільно і розкріпачено триматися при виступі, спонукати до імпровізації засобами міміки, виразних рухів і інтонації і т.д.);

- Залучати дітей до театральної культури (знайомити з пристроєм театру, театральними жанрами, з різними видами лялькових театрів);

- Забезпечувати взаємозв'язок театралізованої з іншими видами діяльності в єдиному педагогічному процесі;

- Створювати умови для спільної театралізованої діяльності дітей і дорослих [51].

Для виконання даних критеріїв необхідно створення певних умов. Це, в першу чергу, відповідна організація роботи. Чому перш за все «організація», а не «утримання»?

На нашу думку, тільки розумна організація театральної діяльності дітей допоможе педагогічному колективу вибрати найкращі напрями, форми і методи роботи з даного питання, раціонально використовувати кадровий потенціал. Це сприятиме реалізації нових форм спілкування з дітьми, індивідуальному підходу до кожної дитини, нетрадиційним шляхам взаємодії з сім'єю і т. д., а, в кінцевому підсумку, цілісності педагогічного процесу і форм його реалізації, що виступають як єдина система організації спільного життя дітей та дорослих.

Таким чином, можна зробити висновок, що усі види музично-театральної діяльності доцільно пов'язувати між собою темами та образами: образотворчу (малювання, ліплення, колективна аплікація), мовленнєво-творчу (складання міні-творів, казок, віршів, загадок), музичну (відтворення театрального образу в танцях, іграх, пантомімі, складання мелодій, пісень тощо), драматичну (підготовка та проведення театральних свят, дійств, розваг, театр природи, ляльковий театр, вікторини, конкурси, концерти) [50].

Процес формування творчого потенціалу у старших дошкільників засобами музично-театральної діяльності ми тлумачимо як складову системи творчого виховання, що відображає специфіку творчого потенціалу та визначає можливі шляхи його формування засобами музично-театралізованої діяльності, а саме:

- організацію чуттєвого контакту старших дошкільників з театральним мистецтвом, яка є пропедевтикою її творчого освоєння;
- образно-інтерпретаційне сприйняття світу в системі її музично-театралізованого освоєння;
- синтезування позакласної естетико-виховної роботи з старшими дошкільниками засобами музично-театральної діяльності.

Творчість дітей в театральній-ігровій діяльності виявляється в трьох напрямках: (які можуть об'єднуватися)

- ✓ **творчість продуктивна** (ствір власних сюжетів або творча інтерпретація заданого сюжету);
- ✓ **виконавська** (мова, рухи) - акторські здібності;
- ✓ **оформлювальна** (декорації, костюми тощо).

Становлення компетентності дитини в різних сферах художньої діяльності, готовності до гри-драматизації здійснюється в сім'ї, за підтримки батьків і в педагогічному процесі ДНЗ. Багато батьків несправедливо вважають, що дитячу геніальність неможливо розвинути, вони наївно припускають, що геніями тільки народжуються [26]. Можливо, в цьому і є якась частка правди, але хто знає, скільки навколо нас дітей, чия талановитість прихована, і щоб

дати поштовх її розвитку, потрібно лише звернути на дитину увагу і допомогти їй! На нашу думку, в нагоді педагогам стане модель організації театралізованої діяльності в дошкільному закладі у форматі забезпечення театрального середовища.

Таблиця 1.4.1.

<i>режисура».</i> <i>Педагогічні виставки:</i> <i>«Театр своїми руками»;</i> <i>Конкурс на краще заняття:</i> <i>«Театральна скриня»,</i> <i>«Чарівний клубочок веде у</i> <i>казк» тощо;</i> <i>Інтегровані заняття та</i> <i>педагогічні проекти.</i>	<i>(вистави для батьків,</i> <i>працівників та випускників</i> <i>ДНЗ), «Дорослі для малюків»;</i> <i>Свята, розваги, тематичні</i> <i>дні: «Театральні гастролі»,</i> <i>«Скриня казок», «День</i> <i>театру»;</i> <i>«Оживи</i> <i>картинку», «Супер</i> <i>персонаж»</i>	<i>усіх» тощо;</i> <i>Педагогічні проекти</i> <i>«Талановиті дорослі –</i> <i>талановиті діти», «У світі</i> <i>театру», «Запрошує сцена»</i>
---	--	---

Органічною та необхідною умовою існування та функціонування системи формування творчого потенціалу старших дошкільників є особистісно-орієнтована модель, яка характеризується сукупністю взаємопов'язаних компонентів взаємодії учителя, вихователя та вихованців: мети, завдань, принципів, змісту, форм і методів у їх послідовності та єдиній спрямованості.

Музично-театральна діяльність приваблює дітей старшого дошкільного віку атмосферою невимушеності, святковості, несхожості на традиційні музичні заняття. Досвід її проведення розглянутий у статті довів величезний вплив музично-театральної діяльності на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Музично-театральна діяльність у дошкільному віці є одним з ефективних засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини. Разом з тим, музично-театральна діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності та один із улюблених видів творчості.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Стан розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку

Дітям шкільного віку притаманні конкретність і образність мислення, емоційність, швидка зміна настрою, недостатність життєвого досвіду і знань компенсується фантазією. Образність мислення, відсутність стереотипу, емоційне ставлення до дійсності, що оточує – ці якості притаманні всім молодшим школярам і свідчать про високий рівень творчих здібностей вікової категорії загалом. Саме на цьому етапі починають виділятися і спеціальні здібності: музичні, літературні, організаторські, здібності до художньо-театральної діяльності.

Перебуваючи у нерозривній органічній єдності з природою, побутом, працею людей, зрозумілі твори допомагають дітям з самого раннього дитинства активно пізнавати оточуючий світ і своє «Я» в ньому, спілкуватися, емоційно проявлятися, вивчати рідну мову, культуру та звичаї свого народу [53].

Музично-театральна діяльність дає змогу вирішити багато завдань: від ознайомлення із суспільними явищами, формування математичних уявлень до фізичного удосконалення. Різноманітність тематики, засобів зображення, емоційність театралізованих ігор дають можливість використовувати їх як всебічний засіб виховання особистості.

Метою розробленої нами програми експериментального дослідження є визначити особливості розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами музично-театральної діяльності.

Відповідно до мети нами визначено *завдання*:

- Проаналізувати психологічну та методичну літературу з даної теми.
- Визначити сутність поняття «творчі здібності особистості».
- Проаналізувати методи розвитку творчих здібностей дошкільників.
- Охарактеризувати процес розвитку творчих здібностей дошкільнят.

–Вивчити методи організації та умови виникнення музично-театральної діяльності дітей дошкільного віку.

–Експериментально перевірити вплив музично-театральної діяльності на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Для об'єктивної оцінки та на підставі аналізу науково-методичної літератури, нами було розроблено 3 групи компонентів творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку, а саме:

- когнітивний;
- емоційно-вольовий;
- комунікативний.

Когнітивний. Цей компонент переважно пов'язаний з інтелектуальною сферою школяра і передбачає формування відповідних теоретичних знань, а також надання відомостей про те, що вивчається на заняттях музичного мистецтва . Діти старшого дошкільного віку активно засвоюють соціальний досвід, оволодівають новими знаннями, вміннями та навичками.

Емоційно-вольовий. Емоції у творчій діяльності дошкільників відіграють велику роль, адже у процесі творчості не тільки включаються мисленнєві процеси, а й почуття, відчуття, завдяки яким розкривається суб'єктивне ставлення як до реальності, так і до себе. Сучасні науковці розглядають поняття «емоції» як збудження, хвилювання, як цілісний психічний процес з акцентом на виявленні особистісного ставлення до дійсності. Важливість «емоційного фактору» для розвитку творчих здібностей підкреслював у своїх дослідженнях Л. Виготський [22] .

Комунікативний. Цей компонент включає ряд дій: пізнавальних, розумових, практичних. Окремі дії, повторюючись, стають операціями. На відмінності між здібностями особистості і фактичним рівнем знань, умінь і навичок акцентує увагу Г. Костюк, адже творчі здібності виявляються не лише в засвоєнні та використанні набутих знань, а й у тому, як на основі цих знань людина розв'язує нові завдання, тобто, створює щось нове [38]. Спілкування у формі діалогу дає змогу пізнати сутність предмета чи явища завдяки

зіставленню особистісних позицій суб'єктів комунікації у процесі міжособистісної взаємодії. Емпатійність у цьому процесі зумовлює співпереживання, адекватне розуміння думок і настроїв партнера, здатність колективно приймати рішення під час спільної діяльності, уникати конфліктних ситуацій. Усі ці чинники забезпечують позитивну мотивацію виховання та психологічний комфорт під час колективної творчості.

Зазначимо, що всі структурні компоненти творчих здібностей взаємодіють між собою, активізуючи у процесі діяльності психічні функції особистості, у результаті чого відбувається їх системний розвиток.

1. Творча діяльність Н. Ветлугіною, Л. Виготським та іншими вченими розглядалася як процес творчості, як взаємодія свідомих (набуття нових знань і навичок, освоєння мисленевих операцій) і підсвідомих (інтуїції, уяви, фантазії) процесів. Спільним у всіх цих дослідженнях є те, що творча діяльність трактується як процес створення чогось нового, як нестандартне вирішення завдань, як процес, пов'язаний із самореалізацією та розвитком творчих здібностей особистості [15,17].

На основі названих вище показників нами визначено рівні розвитку творчих здібностей у дітей за такими показниками :

Високий (талант) – дитина відчуває потребу, зацікавленість, інтерес до музичного заняття, до вивчення нових музичних творів, аналізує їх, висловлює своє бачення, розуміння, вдало інтерпретує їх. Проявляє ініціативу та самостійність. Дитина творчо мислить, володіє імпровізацією, оригінальністю створення образів, має хист до музично-творчої діяльності, фантазує. Дитина демонструє швидкість і гнучкість думки, оригінальність, самостійність трактування художніх образів, володіє асоціативним мисленням, вміє оперувати різними поняттями, образами і наочними уявленнями..

Середній (обдарованість) – дитина виявляє активність, включається у роботу вибірково, цікавиться процесом навчання але в основі мотивації – отримання задоволення не від результату роботи, а від оцінювання викладачем. Дошкільник прагне вдосконалювати свою художньо-пізнавальну діяльність,

демонструє інтерес до музично-творчої діяльності. Вміє пояснювати та аналізувати процеси. Дитина демонструє гнучкість, асоціативність мислення, естетичні судження але з допомогою і під керівництвом викладача. Також робить спроби самостійно висувати ідеї стосовно створюваних художніх образів.

Низький (задатки, здібності) – у дошкільника присутній творчий інтерес, але не достатня здатність самоконтролю, швидко пропадає зацікавлення. Розсіяність та неухважність. Дитина не здатна створювати художні образи самостійно. Проте може розрізняти та відтворювати добре-погане, важке-легке, швидке-повільне... Дитина не може самостійно висувати ідеї, аргументувати думки. Але здатна до найпростіших асоціацій, мисленнєвих суджень тільки з допомогою вчителя..

Одним із основних завдань констатувального експерименту було перевірити вплив музично-театральної діяльності на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Для отримання достовірних даних щодо розвитку творчих здібностей дошкільників у ході констатувального експерименту була розроблена і застосована комплексна методика, що містила (у відповідності до завдань і умов дослідження) такі методи:

- пряме та опосередковане спостереження за дітьми на заняттях музичного мистецтва, гурткових заняттях, дитячих святах та в різних ігрових та робочих навчальних ситуаціях;
- анкетне опитування вихователів;
- діагностуючі музично-ігрові завдання: «питання-відповідь», «перевтілення в образ знайомої музичної казки»;
- виконання творчих завдань: підбір музично-ритмічних рухів у процесі інсценування дитячих пісень, хороводів, тощо.

Так, ми провели усне опитування вихователів дошкільного закладу, що працюють з дітьми старшого дошкільного віку. Метою опитування було з'ясувати: який вплив має музично-театральна діяльність на розвиток саме

творчих здібностей дітей ? Які форми і методи роботи при цьому застосовуються? Як сприймають діти музично-театральну діяльність?

Відповіді були неоднозначними. Так, більшість вихователів (85%) відзначили значне емоційне піднесення дітей на заняттях музичного мистецтва під час розучування дитячих пісень, прослуховування фрагментів музичних творів, виконання різноманітних творчих та ігрових завдань в основі яких розвиваються творчі здібності дітей.

Більшість опитаних викладачів відзначали, що музично-театральна діяльність дієво впливає на розвиток музичної пам'яті, музичного слуху, творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Але, разом з тим, було відзначено, що є значний відсоток дітей (більше 25%) неспроможних виконати нескладні завдання музичного керівника. Разом з тим, є діти, що мають недостатньо розвинутий музичний слух, які часто не співають, а викрикують пісню, або взагалі мало емоційні при залученні їх до різних форм роботи. Вони настільки довго включаються в роботу, в виконання завдання, що інша частина дітей не в змозі чекати.

Паралельно з опитуванням ми провели анкетування музичних керівників, яке передбачало з'ясувати наступне:

- Яке місце відводять вони для музично-театральної діяльності?
- Чи вважають вони цю діяльність засобом розвитку творчих здібностей дітей?
- Як часто, і в якими дітьми застосовуються музично-театральна діяльність?
- Які види такої діяльності використовуються найчастіше?
- Чи створюєте (вигадуєте) Ви самі музично-театральні ігри, чи використовуєте вже існуючі?

На жаль, результати анкетування лише підтвердили наше припущення, що музичні керівники дуже мало використовують на своїх заняттях музично-театральну діяльність, а якщо і включають її у навчальний процес, то досить несистематично. Так, на запитання «Яке місце відводите ви для музично-

театральної діяльності?» близько 32 % музичних керівників відповіли, що використовують її лише як розважальний момент, не приділяючи особливої уваги її смислового навантаження та педагогічному значенню. Близько 58% респондентів застосовують музично-театральну діяльність дуже рідко, приділяючи основну роль іншим видам діяльності. І лише 10% музичних керівників систематично і цілеспрямовано використовують музично-театральну діяльність з метою розвитку у дошкільників здібностей до творчої діяльності та кращого засвоєння і запам'ятовування навчального матеріалу.

Цікавим для аналізу виявилось запитання: Як ставляться діти до музично-театральної діяльності під час занять? 40% вчителів (переважно ті, які майже не використовують у своїй педагогічній практиці музичні ігри) відповіли, що дітям дуже подобаються різні театралізовані ігри, але вони відносяться до них лише як до простої гри, часто порушують дисципліну, дозволяють надмірну волю в діях. Ще 40% респондентів, спостерігаючи за дошкільниками, помітили, що вони не просто люблять гратися в різні музично-театральні ігри, але й часто самі їх доповнюють, вигадуючи нові сюжети, намагаючись продовжити гру. 20% відповіли, що діти старанно відносяться до кожної гри, чітко виконують всі завдання, здобуваючи нові та закріплюючи вже здобуті знання. Це, насамперед, вихованці тих музичних керівників, які методично і систематично вводять у свою роботу зразки музично-театральної діяльності.

Хоча більшість вчителів музичного мистецтва відсторонено відносяться до такого засобу навчання і розвитку як музично-театральна діяльність, але майже 85% з них дали ствердну відповідь на те, що вважають її дієвим засобом розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Прикро було зазначити, що кабінети для занять музикою не повністю оснащені елементарним дидактичним матеріалом для проведення музичних ігор, і мають досить малу кількість допоміжних матеріалів для занять музичного мистецтва взагалі. Прикро про це говорити в той час, коли країна знаходиться на порозі розвитку нових технологій, а забезпеченість елементарними речами заняття – застигла на місці. Так, кабінети не до кінця

забезпечені необхідним (костюми, маски, атрибути), більшість музичних інструментів знаходиться в непридатному для гри стані, різноманітних видів також недостатня кількість.

Разом з тим, ми хотіли би відмітити, що цілий ряд музично-театральних ігор, запропонованих В. Верховинцем, О. Гумінською, Т.Дорошенко, Л. Радковською та ін. - це ігри-драматизації, ігри-конкурси, ігрові завдання та багато інших[14,32,33,56].

Одночасно з опитуванням вихователів та музичних керівників, ми провели усне опитування з дошкільниками старшого віку. Характер запитань був таким:

- Чи знаєш ти, що таке театр, які види театрів ти знаєш?
- Який театр ти відвідував (-ла)?
- Що таке творчі здібності? Ти творча особистість?
- Ти зможеш перевтілитися в якогось персонажа?
- Ти любиш, коли на музичних заняттях не тільки співають, а й грають у різні ігри?
- Чи хотів би ти, щоб на заняттях музичного мистецтва частіше використовувались музично-театральні ігри?

Як показали відповіді дітей, вони мають достатній «ігровий» багаж. Серед музично-театральних ігор вони назвали «Хто я?», «Якого кольору сніг?», «Голосно чи тихо?», «Веселі звірята» тощо. Цікаво, що ці ігри діти виконують на музичних заняттях та на святах, тому досить швидко пригадали і назвали їх.

Працюючи з музично-театральною діяльністю на заняттях, ми використали метроритмічні вправи, так як орієнтувалися на ритміку слова. Серед дитячих вправ, ми використали «Куй, куй ковалі», «Летів горобейко», «Труби, Грицю, в рукавицю»... Вони побудовані на кількох звуках, містять простий текст, риму, є легкими для запам'ятовування і виконання дітьми, тому, виконуючи ці вправи демонстрували свої метро-ритмічні уміння та відчуття ладо тональності [42,31].

Необхідною умовою виховання любові до театральної діяльності, на думку вихователів та музичних керівників, є активна участь дітей в музично-театральній діяльності як на заняттях, так і в гуртковій роботі, а саме: слухання, виконання та розучування ролей з дітьми; бесіди про театр як шлях накопичення теоретичних знань; читання і слухання наукової й художньої літератури про театральну діяльність; різні вправи, побудовані на уяві та фантазії дітей; розучування та виконання дитячих музичних рухливих ігор.

Діяльність музичного керівника з дітьми над невеличкими музичними інсценуваннями нерідко призводить до виникнення сталих дитячих мікрогруп (вокально-хорових, танцювальних, інструментальних тощо), які можуть стати основою колективу справжнього дитячого театру. До його репертуару можуть входити музична гра М. Красєва «Муха-Цокотуха», композиція «А ми просо сіяли»; фрагменти з музичної казки В. Казеніна «Цибуліно», дитячої опери М. Лисенка «Коза-дереза» [Додаток Б] тощо [31].

У нашому дослідженні ми застосовуватимемо пізнавально-виховний потенціал малих форм дитячої музично-театральної діяльності, а саме: театралізовані ігри, обігрування сюжету пісень, інсценування, сюжетно-рольові ігри – методика застосування яких на заняттях музики менш досліджена на відміну від пісень і постановки свята-казки. Тому, ми проаналізували сучасні програми музики, підручники з предмету, зошити для практичних занять, хрестоматії з метою визначення місця й ролі дитячої музично-театральної діяльності як засобу музичного виховання дошкільників та розвитку їх творчих здібностей. У першій групі дітей, музично-театральна діяльність складає 61,0%, у другій групі – 51,7%, у третій групі – 55,0%, у четвертій – 72,3%, а в цілому на старший дошкільний вік припадає 59,5%. Проте, діти використовують театральну діяльність (відповідно – 38,9%, 44,8%, 53,3%,72,3%), відсоток яких з кожним роком зростає, що свідчить про поступове накопичення музично-театрального досвіду в дошкільників.

Оскільки музично-театральна діяльність використовуються нерегулярно, то відповідні результати ми і отримали. (Див. таблицю 2.1.1.)

Таблиця 2.1.1.

Зведені результати констатувального експерименту

Рівні	ЕГ (17)		КГ (15)	
	Кількість дошкільників	%	Кількість дошкільників	%
Високий	4	23,5	3	20
Середній	8	47,1	7	46,7
Низький	5	29,4	5	33,3

Такі результати говорять про те, що музично-театральна діяльність у навчально-виховному процесі використовується епізодично, що і зрозуміло, адже залежить від теми заняття та ініціативи вихователя чи музичного керівника. Щоб розвинути до належного рівня творчі здібності дошкільників, вчителі музичного мистецтва мають володіти неабияким творчим потенціалом. Серед найважливіших якостей учителя, який працює із учнями є: відчуття гумору, знання предмета, принциповість, справедливість, заохочення до відповідальності, розуміння дітей, задоволення від навчання.

Використання музично-театральної діяльності як засобу розвитку творчих здібностей старших дошкільників використовується не так широко і активно. Має місце скоріше «включення дітей у гру» ніж «розвиток їх творчих здібностей», що підтвердили результати констатувального етапу експерименту: високий рівень – 23,5% (ЕГ) та 20%(КГ), середній 47,1% (ЕГ) та 46,7%(КГ) і низький рівень – 29,4%(ЕГ) та 33,7% (КГ).

Таким чином, аналіз результатів діагностичних даних, проведене нами педагогічне спостереження, бесіди з дітьми та вихователями, засвідчили, що проблема використання музично-театральної діяльності є актуальною, але, на жаль, не завжди вміло використаною. Констатуючи рівні розвитку творчих здібностей дошкільників ми зробили такі висновки:

1) для більшості дітей старшого дошкільного віку характерним є недостатній розвиток музично-творчих здібностей та умінь. Зокрема, голосовий апарат дітей ще недостатньо розвинений, знання елементів музичної мови є досить слабкими, так як не підкріплені практикою;

2) через недостатньо грамотно продуману роботу вчителів діти мають нерозвинене образне музичне мислення, уяву, фантазію, хоча це повинно бути одним з провідних видів діяльності в старшому дошкільному віці;

3) творчі завдання для дітей на заняттях музичного мистецтва використовуються вкрай рідко, до того ж не враховується тематика занять, бажання дітей, їх емоційний настрій і стан. Це, на наше переконання, має негативний вплив на їх інтелектуальну гнучкість.

Разом з тим, дошкільники володіють певними вміннями і навичками, що дає змогу проаналізувати чи виконати окремі музично-театральні твори, їх відповіді потребують уточнень. Діти не вміють інтерпретувати музично-театральні твори, особливо, коли вони потребують абстрактного художнього мислення.

Саме тому глибокого дослідження потребує розробка і використання музично-театральної діяльності на заняттях музичного мистецтва в дошкільному закладі. На вирішення цих завдань спрямовувалося наше подальше дослідження.

2.2. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей засобами музично-театральної діяльності

Проведений нами констатувальний експеримент і його аналіз дали змогу ґрунтовно переосмислити методи та прийоми, що сприяють формуванню та розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Приступаючи до проведення формувального експерименту, ми спиралися на методичні засади та умови, обґрунтовані нами у I розділі. У цьому зв'язку ми припустили, що успішне виконання завдань експерименту потребує реалізації обґрунтованих форм та методів у роботі з дошкільниками старшого віку на заняттях музичного мистецтва.

У формувальному експерименті було поставлено такі *завдання*:

- простежити за механізмом розвитку творчих здібностей дошкільників старшого віку;
- виокремити умови, що розвивають творчих здібностей в цих дошкільників;
- апробувати методику, що сприяє реалізації мети - визначити особливості розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами музично-театральної діяльності.

З метою підтвердження нашої гіпотези й було розпочато педагогічний експеримент. Основне завдання формувального експерименту полягало в обґрунтуванні та експериментальному підтвердженні ефективності методичної системи, яка сприяє розвитку творчих здібностей дітей засобами музично-театральної діяльності.

Формувальний експеримент здійснювався на базі ДНЗ №50 м. Рівне. Експериментальною роботою було охоплено дошкільників 2-х груп – експериментальний (ЕГ – 17 дітей), в якому заняття проходили за експериментальною методикою та контрольний (КГ – 15 дітей), в якому заняття велися за традиційною програмою і у звичному режимі.

Формувальний експеримент передбачав психолого-педагогічне дослідження, результати якого були спрямовані на вирішення завдань, що

стоять перед вчителем музичного мистецтва та дітьми старшого дошкільного віку. На всіх етапах експерименту рівень сформованості творчих здібностей дітей ми визначали за допомогою замірів в експериментальній і контрольній групах. Іншими словами, ми з'ясовували динаміку розвитку творчих здібностей дошкільників.

Зміст програми, щодо розвитку творчих здібностей, визначався згідно сучасних вимог нової програми і включав конкретний музично-театральний матеріал (передбачений програмою, календарним планом музичного керівника, розробками інших авторів) та музично-театральний матеріал власного пошуку, оснований на кращих педагогічних зразках. До його складу входили твори, які склали конкретний «музичний банк», той дидактичний матеріал, що в процесі експерименту повинен був проектувати у своєму змісті розвиток творчих здібностей дошкільників, здібностей, які сприяли б засвоєнню знань, умінь і навичок.

З'ясувавши, що рівень творчих здібностей дітей є не дуже великим, під час експерименту ми намагалися визначити найефективніші шляхи його поліпшення.

Основними завданнями організації процесу музично-театрального виховання й навчання старших дошкільників на матеріалі дитячої музично-театральної діяльності було ознайомлення із здобутками такої творчості в Україні, сприяння вивченню рідної мови, формування навчального інтересу та стійкої мотивації до музично-театральної та ігрової діяльності, сприяння формуванню широкого кола, творчих (акторських) та загальнонавчальних здібностей дітей. Відомо, що такі засоби допомагають дітям з самого раннього дитинства активно пізнавати оточуючий світ, спілкуватися, емоційно проявлятися, розвивати уяву та фантазію, вивчати рідну мову, вчитися взаємопрацювати в колективі [9].

Музично-театральна діяльність, як було доведено у 1.4. – є дієвим способом розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Вона приваблює дітей старшого дошкільного віку атмосферою невимушеності,

святковості, несхожості на традиційні музичні заняття. Цінним є те, що музично-театральна діяльність у привабливій, доступній формі всебічно розвиває творчі здібності дітей, спрямовує у бажане русло їх інтелектуальний розвиток та формує світогляд. Разом з тим, музично-театральна діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності та один із улюблених видів творчості.

Формувальна дослідно-експериментальна робота проводилась поетапно в умовах реального навчального процесу. Навчальним планом передбачено лише два заняття музичного мистецтва на тиждень, що недостатньо для формування розвиненої гармонійної особистості. У зв'язку з цим виникає проблема збільшення інтенсивності заняття, його насиченості.

Експериментальна робота передбачала декілька напрямків роботи .

I. Перший напрямок – робота над перетворенням *«нереального» на «реальне» у контексті певної ситуації шляхом усунення невідповідності.*

Розуміючи, що творчі здібності дитини розвиваються нерівномірно, поступово, ми пристосовувалися до їх природніх властивостей. На першому етапі, здібності учнів мали репродуктивний, наслідувальний характер, тобто вони старалися повторити і виконати завдання за вчителем. Для нас важливим було те, що вони старанно виконували запропоновані завдання, так як саме завдяки цьому пізніше будуть проявлятися оригінальні і творчі елементи в діяльності дошкільників.

За основу ми брали короткі *ігрові вірші-пісеньки* покликані активізувати увагу дітей, заохочувати їх до діяльності, розвивати її фантазію, творчість і просто розважати дитину. Вони розкривають перед нею скарбницю рідної мови, дають найпростіші уявлення про близький їй світ, пробуджують рухливість, бадьорість. До прикладу:

«Відгадай, що неправильно»

Вихователь пропонує дітям уважно послухати жартівливий віршик (текст читається двічі) та знайти невідповідності в деяких його фразах.

Чи це правильно, а чи ні,

Що мов сажа, чорний сніг?

Що зайча не їсть травичку?
 Буряки ростуть без гички?
 Що ведмідь літати вміє,
 Що вода холодна гріє?
 Що в собачки – нявкять хист,
 Черепаха – танцюрист?
 Що бува зимою літо,

Що у річці садять квіти?
 Що перо і пух важкі,
 А цукерки всі гіркі?
 Поїзд по асфальту їде,
 І не люблять гратись діти?
 Чи це правильно, чи ні,
 Ну ж бо розкажіть мені!

Діти називають невідповідності, наявні у віршику. Якщо діти назвуть не всі помилки, вихователь читає віршик ще раз, пропонуючи слухати його уважніше.

«Пташки»

Запропонувати дітям повторювати рухи дорослого.

Ось пташки літають, махають крильцями.

(Схрестити руки на рівні зап'ясть, декілька разів підняти і опустити зап'ястя, помахати крильцями.)

Приземлились пташки, крильця склали.

(З'єднати долоні разом.)

Давайте погодуємо пташок, насиплемо їм зерняток.

(Скласти пальці однієї руки, поворушити ними.)

Ось як пташки клюють зернятка!

(Легенько побарабанити по столу зігнутих вказівним пальцем.)

Наїлись пташки і полетіли.

(Схрестити руки на рівня зап'ястя, декілька раз підняти та опустити.)

«Годинник»

Під час цієї гри ведучий і діти імітують тикання годинника, упрводжуючи текст (у відповідному місці) рухами руки або голови в повільному або прискореному темпі.

Великий годинник промовляє:

Тік-так, тік-так.

Маленький годинник мовить:

Тік-так, тік-так, тік-так, тік-так.

А малесенький годинничок:

Тік-ке, так-ке, тік-ке, так-ке

Тік-ке, так-ке, тік.

Такі творчі завдання дають змогу проявити невичерпану емоційність, творчу активність дитини.

Зрозуміло, що на заняттях музичного мистецтва багато часу приділити таким вправам не вдається, але завдання можна розбити на декілька уроків, приділивши виконанню 5 хвилин часу. Вимовляючи вірш можна відтворювати ритмічний малюнок гри за допомогою якогось шумового інструменту або використовувати атрибути декорації.

Пісня-гра передбачає імпровізування музично-ритмічних рухів на заняттях музики, це захоплює дітей і спонукає до творчого розкріпачення. Діти намагаються красиво рухатися, танцювати та подолати деяку незграбність. Навіть дошкільники, які не мають здібностей до танцю, не зумівши придумати своїх рухів, стараються повторювати рухи за одним із своїх друзів.

До прикладу пісня-гра «Подоляночка»:

Подоляночка

Десь тут бу - ла по - до - ля - ноч - ка, десь тут бу - ла
мо - ло - де - сень - ка. Тут во - на сі - ла, тут во - на вла - ла,

Дівчина у центрі хору під відповідні слова пісні показувала, як вона зранку встає, умивається, розчісує косу і заплітає її, вдягається, порається по господарству, а потім — танцює. Музичний супровід, розучування мелодії,

тексту пісень дає дітям естетичний розвиток, прилучає їх до прекрасного, вчить любити і розуміти музику. Сюжети дитячих ігрових пісень пробуджують фантазію і розвивають творче мислення учнів.

Ці нескладні музичні пісні-ігри знайомлять дітей з інтонаційною природою музики. Лагідно і рішуче, ніжно й гордовито співаючи мелодії пісень, діти за допомогою вчителя знаходять ту характерну інтонацію, яка є основою музичного образу.

Відомо, що у старших дошкільників яскраво проявляється творча активність, вони надзвичайно винахідливі в передачі інтонації, наслідуванні, легко сприймають образний зміст казок, пісень і охоче імпровізують. Тому, на заняттях музичного мистецтва також слід використовувати *драматичні ігри* – невеликі жартівливі сценки, у яких відображені поведки тварин, природні явища, трудові процеси, побутові ситуації тощо. У них органічно поєднуються слово, спів, музика і танець.

Різного характеру музичні ігри, рухові ігрові вправи допомагають дитині зрозуміти зміст музично-театральної діяльності, освоїти її непросту мову. Щоб розвинути у дітей почуття ритму, виразність руху, фантазію й уяву, у заняттях можна використовувати і такий педагогічний матеріал, як ігри зі словом. Особливістю є те, що всі ці ігри можна проводити без музичного супроводу, під текст, який певною мірою як би замінює собою мелодійний наспів.

В основі більшості ігор - народні тексти. Вони особливо зручні для інтонування. Наявність мелодійного і ритмічного початку дозволяє виконувати рух з утримання тексту в потрібному ритмі і темпі. Одночасно у дітей удосконалюються рухові навички: стрибки, пружинний і крок, галоп, крок з високим підйомом ніг, легкий стрімкий біг.

Дорослий, який не володіє грою на музичному інструменті, за допомогою ігор зі словом в змозі грамотно допомогти дітям оволодіти виразними рухами. Текст гри не треба заучувати з дитиною спеціально. Він запам'ятовується в процесі ігрової дії. Головна умова - це виразне, як би на розспів, ритмічне

проголошення тексту. Текст будь-якої гри можна спеціально використовувати для розвитку у дитини ритму, крім того його легко відтворити в оплесках.

II напрямок передбачав *розвиток особистісного емоційно-творчого ставлення до мистецьких творів. застосовуючи метод «оживлення» музичних творів, так звані «живі картини», де театральні образи оживають.*

Роль емоцій набуває особливого значення, зокрема в ігровій діяльності, оскільки у процесі пізнання дітьми картини світу активно задіяні не лише мисленнєві процеси, а й почуття та емоції. Музичний керівник має створювати сприятливий психологічний клімату, творчу атмосферу в колективі. На музичних заняттях можна надавати дітям можливість імпровізувати маленькі сцени з казок у ролях і вправи у формі ігор і мімічних сцен. Вони розвивають творчу уяву дошкільників, збагачують їх естетичний досвід, сприяють поглибленню інтересу до мистецтва, допомагають від невідомо-емоційного сприйняття засобів музичної виразності переходити до їх теоретичного аналізу. В спробах власної творчості закріплюється такий матеріал.

До прикладу ми використовували такі *рухливі ігри за мотивами казок:*

«Заєць-хвалько»

Лічилкою вибирають Зайця. Він стає посеред кола і говорить:

Я Заєць-стрибунець!	Я нікого не боюсь.
У мене не вуса, а вусища,	Діти промовляють:
Не зуби, а зубища,	Слухай, Зайцю, не хвались,
Не лапи, а лапища.	Та втікай, не барись!

Заєць утікає, а діти наздоганяють. Хто першим його зловить, стає Зайцем-хвальком. Всі пересуваються, стрибаючи на одній нозі. Гра повторюється.

«Колосок»

Хтось із дітей — Півник. Він тримає колосок. Всі інші -мишенята. Вони сплять. Півник кукурікає і каже:

Гей, ледачі мишенята!	Розважатись і співати.
Досить вже відпочивати!	До роботи всі ставайте
Тільки й знаєте, що фати,	И колосочок відшукайте.

найрізноманітнішим творчим індивідуальностям дошкільників: ораторським, акторським, музичним, організаторським та іншим.

На думку Науменко Т., у грі формуються сприймання, мислення, пам'ять, мовлення - ті фундаментальні психічні процеси, без достатнього розвитку яких неможливо говорити про виховання культурної особистості. На заняттях музичного мистецтва ігри активізують здатність дітей самостійно мислити і діяти, допомагають їм пройти шлях від багатопланового осягнення навколишнього світу до чутливого сприймання людських стосунків [48].

Свого роду музичною грою ми вважаємо дитячі опери українських композиторів. За програмою вивчаються дитячі опери «Коза-Дерева» М.Лисенка, «Вовк і семеро козенят» М. Ковалю і «Лисичка, Котик і Півник» К. Стеценка [Див.Додаток В]. Діти старшого дошкільного віку ознайомлюються з дійовими особами опер-казок у різноманітних формах музичної діяльності: співають окремі теми, виконують їх у рухах, інсценують. У такий спосіб, як вважає О.Ростовський, вони стають виконавцями справжніх партій оперних персонажів [31].

На музичному занятті при вивченні теми «Казкові тембри голосів» ми знайомили дітей з оперою Кирила Стеценка «Лисичка, Котик і Півник». Твір побудовано на матеріалі народної казки про тварин. Тут використано природний потяг дітей до сюжетної гри. Опера складається з двох картин. Дія першої картини відбувається біля хатки Котика і Півника, які живуть "мов брати рідненькі". Хоробрий Котик оберігає слабого Півника, на якого полює хижа Лисичка. Друга картина відбувається біля хатки Лисички. Сюди добирається Котик, щоб визволити побратима. Співаючи пісню, він заманює в ліс всіх лисенят, і, розправившись з Лисичкою, рятує Півника. Автор випускає всі зайві деталі і розкриває сюжет та образи з допомогою діалогу. Дітям подобається така побудова твору, бо вони дуже люблять розповідати в особах. Опера починається і закінчується піснею-дуєтом Котика і Півника, тут втілена головна ідея твору - тема дружби і взаємодопомоги. Стеценко вдало

використав в опері принцип ланцюгової композиції, що допомагає дітям сприймати та засвоювати музичний матеріал.

На занятті музичного мистецтва, перед прослуховуванням діти повинні були відповісти на запитання:

- Чи знайома їм ця українська народна казка?
- Про що в ній ідеться?
- Назвіть її персонажів.

Після короткої бесіди діти прослухали фрагменти з цієї опери: пісню Котика «Ти, мій брате Півнику», пісню Лисички «Півнику, братику, ясний соколику», пісню Півника «Котику-братику, несе мене Лиска». Після цього діти розповіли кого з персонажів вони впізнали і чому?

Наступним завданням для дошкільників було: добрати для голосів персонажів опери словесні характеристики: м'який, ніжний, радісний, різкий, грубий, хриплий, дзвінкий, сиплий, хитрий.

Закінчилась робота співом і грою, яку використав К.Стеценко в дитячій опері . Гра лисенят у «Вовка» (II дія опери).

Ой дзво - ни дзво - нять, Хор - ти вов - ка го - нять

По бо - ло - тах, о - че - ре - тах, Де лю - ди не хо - дять.

Діти стають кругом, взявшись за руки. "Вовк" знаходиться всередині і намагається вирватись із кола. Його запитують: "Який ключ?" Він відповідає: "Залізний". Розчепивши чийсь руки, вовк виривається з кола і втікає. Діти намагаються його спіймати, говорячи текст пісні.

Розучуючи фрагменти пісень з опери діти вчаться визначати тип музики, характер виконання. Розширюється спектр здібностей дітей, їх особистих якостей (емоційність, сміливість уяви, фантазії), музичних (голос, слух, відчуття ритму, ладу). Слухання та виконання фрагментів дитячої опери

стимулює творчі здібності учнів, ініціативність, самостійність тощо. Якщо активізувати ці фактори, то дитина найповніше включається у творчу діяльність, оскільки кожна дитина в потенціалі – творець. У старшому дошкільному віці важлива роль належить самовираженню дітей через власну художньо-естетичну діяльність. Розвиток творчих здібностей, формування естетичних почуттів і потреб у дошкільному віці відбуваються більшою мірою в ході самостійної художньої діяльності, у чому допомагає музично-театральна діяльність.

Музично-театральний досвід дітей цього віку незначний і збагачується поступово. Дошкільники насамперед повинні усвідомити, що театральна діяльність, як і будь-який інший вид мистецтва, тісно пов'язаний із життям, що мова музики і театру своєрідна, і для того, щоб її розуміти, необхідно вміти слухати, тобто свідомо сприймати особливості мелодії, ритму, гармонії, форми тощо [34].

Отже, ми можемо зробити висновок, що успішний розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку великою мірою залежить не тільки від правильного виконання запропонованих завдань, від розуміння їх сутності та усвідомленого відтворення певних дій, а й від уміння керівника музичного мистецтва побудувати музичне заняття. Таким чином (згідно з методикою формувального експерименту), навчальний процес здійснювався з новими знаннями про дитячу музично-театральну діяльність, що має вплив на формування естетичного смаку дошкільників та розвитку їх творчих здібностей.

2.3. Результати експериментального дослідження

На сучасному етапі все більше уваги приділяється пошуку перспективних підходів до вирішення проблеми гуманізації процесу виховання, стимулювання пізнавальної активності дітей дошкільного віку, накопиченню досвіду їхньої творчої діяльності. У реалізації цього складного процесу важлива роль належить музично-театральній діяльності, що допомагає дітям глибше пізнати себе, свій внутрішній світ, спонукає до самовдосконалення розвиває творчі здібності.

Основне завдання педагогічного експерименту полягало в обґрунтуванні та експериментальному підтвердженні ефективності методики, яка сприяє розвитку творчих здібностей дітей засобами музично-театральної діяльності.

Організація експериментальної роботи дослідження включала:

- вибір експериментальної і контрольної груп;
- здійснення діагностичного і підсумкового зрізів рівня розвитку творчих здібностей дошкільників експериментальної та контрольної груп на початку та після закінчення формувального етапу експерименту;
- впровадження розробленої нами методики використання дитячої музично-театральної діяльності у розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку лише в експериментальній групі;
- проведення порівняльного аналізу рівнів розвитку творчих здібностей дітей експериментальної і контрольної груп до включення музично-театральної діяльності і після закінчення формувального етапу експерименту;
- зіставлення початкових і кінцевих рівнів в експериментальній та контрольній групах;
- підведення підсумків формувального етапу експерименту.

В Законі України «Про дошкільну освіту», Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» наголошується на важливості спрямування розвитку дитини на творчість, самовираження, самовизначення у життєвому просторі відповідно до її вікових можливостей. Запропоновані програмою різноманітні види діяльності на заняттях музики і їх творчий характер

відповідали сучасним дидактичним вимогам, несли у собі комплексне навантаження та активно впливали на цілісний музично-творчий розвиток особистості.

При підготовці програми експерименту ми спиралися на ідеї українських педагогів, таких як К. Стеценко, Сухомлинський В. О, В.Верховинець (музично-творчий розвиток дітей за допомогою різноманітних ігор з рухами, танцями, співом).

Формувальний експеримент здійснювався на базі ДНЗ № 50 м. Рівне. Експериментальною роботою було охоплено дошкільників 2-х груп – експериментальний (ЕГ – 17 дітей), в якому музичні заняття проходили за експериментальною методикою та контрольний (КГ – 15 дітей), в якому заняття велися за традиційною програмою.

Зміст програми, щодо розвитку творчих здібностей, визначався згідно сучасних вимог і включав конкретний музично-театральний матеріал (передбачений програмою, календарним планом керівника музичного мистецтва, розробками інших авторів) та музично-театральний матеріал власного пошуку.

Серед педагогічних умов, що сприяють розвиткові творчих здібностей дошкільників, активізації їхньої уваги, мислення, емоцій ми визначали такі:

- добір різноманітного та цікавого для дітей навчального матеріалу, зокрема наявність у творах не тільки яскравих образів, а й сюжетного розвитку;
- використання художньо-ігрових методів і прийомів у процесі співу, слухання музики, вивчення музичної грамоти (інсценування пісень, казок, музичних ігор, лічилок тощо);
- створення на музичних заняттях неформальної, доброзичливої атмосфери, поважне ставлення до кожної дитини.

Серед засобів навчання і виховання дітей ми обрали деякі зразки дитячого музично-ігрової театральної діяльності: ігрові вірші-пісеньки («Відгадай що не правильно?», «Пташки», «Годинник»); ігрові пісні («Подольночка» та ін.) ; драматичні ігри, невеликі жартівливі сценки, у яких відображені повадки

тварин, природні явища, трудові, побутові процеси («Заєць-хвалько», «Колосок, «Рукавичка») та театралізовані постановки.

Експериментальна робота передбачала декілька напрямків роботи. На першому - ми працювали над перетворенням «нереального» на «реальне» у контексті певної ситуації шляхом усунення невідповідності та піснями-іграми. На II - розвивали особистісне емоційно-творче ставлення до мистецьких творів. Застосовували метод «оживлення» музичних творів, так звані «живі картини», де театральні образи оживають. На III - ми залучали дітей до театралізованої постановки (на основі дитячої опери «Лисичка, Котик і Півник» К. Стеценка) .

Робота з дітьми старшого дошкільного віку здійснювалася такими **методами, як:**

- пояснювально-ілюстративний;
- репродуктивний;
- творчий;
- частково-пошуковий.

Заняття з музичного мистецтва показали, що діти здатні не лише до репродуктивної діяльності, а й взможі бути учасниками продуктивної творчості, це: імпровізація відомих сюжетів казок і пісень, інсценізація музичних ігор, драматизація, придумування нескладних мотивів, ритмічних наспівів при грі на різних інструментах тощо.

Відомо, що у старших дошкільників яскраво проявляється творча активність, вони надзвичайно винахідливі в передачі інтонації, наслідуванні, легко сприймають образний зміст казок, пісень, музичних п'єс і охоче імпровізують. Їм властива природна активність, безпосередність, невимушеність, віра в свої творчі можливості. Тому, для нас цінність нашої роботи полягала не тільки в результативній стороні, а й в самому процесі творчості.

Результати експерименту свідчать, що суттєво підвищився рівень розвитку творчих здібностей дошкільників у експериментальній групі. Це доводять результати обчислень різниці змін сформованості в 17 дітей

експериментальної групи у порівнянні з 15 дошкільниками контрольної групи.

Таблиця 2.3.1.

Порівняння рівнів розвитку творчих здібностей школярів

Рівні сформованості	ЕГ	ЕГ	КГ	КГ (після)
	(до)	(після)	(до)	
	%	%	%	%
Високий	23,5	35,6	20	20
Середній	47,1	52,9	46,7	53,3
Низький	29,4	11,9	33,7	26,7

Як бачимо, дані наведеної таблиці переконливо свідчать про значну різницю рівнів сформованості в ЕГ і КГ. В ЕГ низький рівень мають 2 дитини (11,9%), а в КГ - 4 (26,7%), середній рівень в ЕГ зріс з 47,1% до 52,9%, а КГ - з 46,7% до 53,3%, в ЕГ значно зріс високий рівень. Було 23,5%, стало – 35,2%, у порівнянні з КГ, показник залишився без змін - 20%. Такі зміни значно сприяли розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, що також підтверджує правильність нашої методики.

Таким чином, зміст та результати експериментальної роботи з розвитку творчих здібностей дошкільників засобами дитячої музично-театральної діяльності переконують в ефективності розробленої нами і апробованої у перебігу формування експерименту методики.

Наведені результати змісту експериментальної роботи дозволяють зробити висновок про ефективність і результативність створеної нами методики та правомірність висунутої гіпотези щодо використання музично-театральної діяльності як засобу розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило основні положення гіпотези і дозволило зробити такі висновки:

1. Основне призначення закладів дошкільної освіти – надати дитині знання, сформувати вміння й навички, необхідні для подальшого особистісного зростання, повноцінної життєдіяльності в соціумі. В Законі України «Про дошкільну освіту», Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» наголошується на важливості спрямування розвитку дитини на творчість, самовираження, самовизначення у життєвому просторі відповідно до її вікових можливостей.

2. Теоретичний аналіз наукових джерел (Н.Ветлугіна, В. Барко, В. Моляко, С. В. Рогозіна, Садовенко, Л.Чорна та інші) дозволив конкретизувати поняття «творчі здібності» дітей дошкільного віку і визначити їх як стійкі індивідуально-психологічні властивості, що забезпечують успішність музичної і творчої діяльності дитини.

3. Як було визначено у нашій роботі (1.4), театралізована діяльність - це ігрова діяльність в якій дитина, в силу специфічних особливостей, має тонко відчувати емоційний стан персонажів, займати позицію співчуваючого, співпереживаючого героя або глядача (емпатійна діяльність). Оскільки музично-театральна діяльність виступала джерелом розвитку творчого потенціалу, увага приділялась визначенню спеціальних умов розвитку творчості дитини, т.я. саме завдяки ним реалізувалися потреби дитини у самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе через відтворення різних образів.

4. Серед педагогічних умов, що сприяли розвиткові творчих здібностей дошкільників, активізації їхньої уваги, мислення, емоцій ми визначили такі:

- добір різноманітного та цікавого для дітей навчального матеріалу (на основі зрозумілих їм казок), зокрема наявність у творах не тільки яскравих образів, а й сюжетного розвитку;

- використання художньо-ігрових методів і театральних прийомів у процесі

співу, слухання музики, вивчення ролей;

- взаємодія з батьками дошкільників;

- використання музично-театральної діяльності на музичних та групових заняттях;

- створення на заняттях неформальної, доброзичливої атмосфери, дружнелюбне та поважне ставлення до кожної дитини.

5. У магістерській роботі розроблено й теоретично обґрунтовано методичку поетапного розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами театральної діяльності. Творчі здібності є інтегративною багатокомпонентною якістю, яка охоплює *мотиваційну, емоційно-вольову, когнітивну та комунікативну* сфери. Дослідження довело, що розроблена сукупність критеріїв адекватно відображає сутність розвитку творчих здібностей та враховує специфіку процесу їх розвитку.

6. Експериментальна робота з дошкільниками здійснювалася такими *методами*, як: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частково-пошуковий. Реалізація відбулася за рахунок включення в роботу: *непредметних ігор (або ігор-драматизацій) та предметних ігор (або ігор-інсценізацій)*.

Творчість дітей в театрально-ігровій діяльності розглядалася в трьох напрямках: (які за потреби об'єднувалися) : *-творчість продуктивна* (ствір власних сюжетів або творча інтерпретація заданого сюжету); *-виконавська* (мова, рухи) - акторські здібності; *-оформлювальна* (декорації, костюми тощо).

7. Практична робота включала: ігрові вірші-пісеньки, пісні-ігри, рухливі ігри за мотивами казок або дитячих опер українських композиторів як реалізувалися за такими напрямками: 1)– робота над перетворенням «нереального» на «реальне» у контексті певної ситуації шляхом усунення невідповідності. 2) - передбачав розвиток особистісного емоційно-творчого ставлення до мистецьких творів, застосовуючи прийом «оживлення» музичних творів, так звані «живі картини. 3) – це театралізована постановка або музична вистава.

8. Результати формувального експерименту дали змогу констатувати суттєві позитивні зміни в рівнях сформованості творчих здібностей старших дошкільників, що є прямим доказом ефективності розробленої методики засобами музично-театральної діяльності.

Так, обчислення довели значну різницю рівнів сформованості творчих здібностей в ЕГ та КГ. В ЕГ низький рівень показали 11,9% респондентів, тоді як в КГ - 26,7%; середній рівень в ЕГ зріс з 47,1% до 52,9%, а КГ - з 46,7% до 53,3%; в ЕГ значно зріс показник високого рівня - з 23,5% до 35,2%, тоді як в КГ показник залишився без змін - 20%. Такі зміни значно сприяли розвитку творчих здібностей дошкільників старшого віку, що також підтверджує правильність нашої методики.

9. Наше дослідження довело, що саме залучення дошкільників до музично-театральної діяльності розвиває такі творчі здібності як: творче образне мислення, творча уява, проблемно-пошукові нахили діяльності, пам'ять та оригінальність.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення й наукового обґрунтування потребують проблеми формування творчих здібностей на фольклорному матеріалі, або засобами інтегрованих занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О. Особливості розвитку творчих здібностей дошкільників у театральній-ігровій діяльності / О. Аматыєва // Матеріали людинознавчих філософських читань. — Дрогобич, 1998. — Вип.6: Людина і творчість: гуманістичні вияви. — С.346–356.
2. Ананьєв Б.Г. Избранные психологические труды / Б.Г. Ананьєв; Т.1. — М.: Педагогика, 1980. — 230 с.
3. Артемова Л. В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі: [Пер. з рос. — 2 вид.] — К.: Томіріс, 2002. — 291 с.
4. Артемова Л. В. Театрализованные игры дошкольников [Текст] / Л. В. Артемова. — М.: Просвещение, — 1991. — 223 с.
5. Артемова Л.В. Театр і гра / Л.В.Артемова. — К.: Томіріс, 2002. — С.108-144.
6. Барабаш О. Музичні заняття «Нотний візок» / О. Барабаш / /Музичний керівник. - 2012. - №3. — с. 30-34.
7. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? / В. Барко — К. : Україна, 1991. — 49 с., с. 49
8. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс;перевод с англ. — М., 1986. — 141 с.
9. Біла І. М. Технологія становлення творчої обдарованості в дитинстві / І. М. Біла // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: зб. наук. праць. — К. : Інститут обдарованої дитини, 2010. — Вип. 4. — С. 107-113.
10. Біла І. М. Феномен дитячої творчості / І. М. Біла // Дошкільне виховання. — 2011. — № 1. — С. 7-11.
11. Бондаренко А. Дидактические игры в детском саду. / А. Бондаренко - М.: Просвещение, 1991.- 160с.
12. Веракс М. Діалектичне мислення і творчість / М. Веракс // Питання психології. — 1990. — №4. — С. 9 — 13, с. 9

13. Верховинець В. М. Весняночка – 5-те вид. /В. М. Верховинець. – К.: Музична Україна, 1989. – 342с.
14. Верховинець В.М. Весняночка: Ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку// В.Веровинець-К.: Муз. Україна, 1989.-343 с.
15. Ветлугина Н. А. Методика музикального виховання в дитячому саду. / Н. А. Ветлугина – М.: Просвещение, 1989. – 270 с.
16. Ветлугина Н. А. Музикальне виховання в дитячому саду. / Н. А. Ветлугина – М.: Просвещение, 1981. – 240 с.
17. Ветлугина Н. Развитие музыкальных способностей дошкольников в процессе музыкальных игр. / Н.Ветлугина. – М.: Просвещение, 1988. - 248с.
18. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. – К.: Музична Україна, 1978. 256 с.
19. Виховання української еліти в системі національної освіти України: матеріали науково-практичної конференції (19-20 червня 1997) / Під ред. В. Вовка.; Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н.Дружинин. – СПб : Питер, 2002. – 386 с.
20. Вовк Т. Микола Лисенко/ Т. Вовк //Музичний керівник. - №6 - 2011. - 3с.
21. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : психол. очерк : кн. для учителя. – 3-е изд. / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с. : ил.
22. Выготский Л. С. Психология искусства./ Л.С. Выготский - Ростов на Дону : Феникс, 1998. – 480с.
23. Гаврилюк О. О. Основи психології та педагогіки / О. О. Гаврилюк. — Хмельницький: ХНУ, 2004. — 218 с.
24. Гаврилюк С.М. Діагностика художньо-творчого розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Школа – дошкільний навчальний заклад” / С.М. Гаврилюк //

Педагогічні науки : зб. наук. праць. — Херсон : ХДУ, 2009. — Вип. 51. — С. 134—137 с.

25. Гаврілова Л. Дитячий музично-ігровий фольклор/ Л. Гаврілова/ //Музичний керівник. - №6. - 2011.- 6 с.

26. Генев Г. Теневой театр. Методические рекомендации./ Г. Генев.- Київ, 1988- 45 с.

27. Готовність дитини до навчання /упоряд. С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112с. – (Психологічний інструментарій)

28. Грайлик». Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі / О.М. Березіна, О.З. Гніровська, Т.А. Линник. – Вид. 2-ге, без змін. – Тернопіль: Мандрівець, 2015. – 56 с.

29. Гризоглазова Т. Специфіка роботи над музичною казкою // Т. Гризоглазова - Початкова школа. – 1998. - № 6. – с. 26 – 28.

30. Доронова Т.Н. Розвиток дітей від 4 до 7 років в театралізованій діяльності / Т.Н.Дронова // Дитина в дитячому саду .- 2001. - № 2. - С.26-29

31. Дорошенко Т. В. Дитяча опера як засіб музичного виховання // Т. В. Дорошенко / Початкова школа. – 1999. - № 11. – с. 24 – 26.

32. Дорошенко Т. Інтеграція на уроках музики // Т.Дорошенко/ - Початкова школа. – 2003. № 4. – С. 25 – 27.

33. Дорошенко Т.В. Ігри у навчанні музики // Початкова школа. – 1996. – № 4.– С. 38-41.

34. Жовчак З.В. Виховання школярів засобами мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 3. – С. 18-20.

35. Запорожец А.В. Эмоциональное развитие дошкольника:[пособие для воспитателей детского сада] /А.В. Запорожец,Я.З. Неверович, А.Д. Кошелева и др.; под ред. А.Д. Кошелевой. – М.: Просвещение,1985. – 176 с.

36. Зеньковський В. В. Психологія дитинства /В. В Зеньковський. — М., 1998. — 378 с.

37. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К. : Освіта, 1993. – 16 с.
38. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.:Рад. шк., 1989. – 608 с.
39. Кочерга О. Психологія. Психологія дітей 4-5років. / О. Кочерга - К.: Шкільний світ, 2007. – 128с. – (Б-ка «Шкільного світу»)
40. Кузьменко В. А. Дошкільна педагогіка / В. А Кузьменко, Т. А. Куликова. — М. : Академия, 2000. — 270 с.
41. Куцакова Л.В., Мерзлякова С.І. Виховання дитини-дошкільника: розвиненого, освіченого, самостійного, ініціативного, неповторного, культурного, активно-творчого./ Л.В.Куцакова, С.І,Мерзлякова - М.: Владос, 2004. - 223 с.
42. Ластівки: Казки, оповідання, скоромовки /уклад. Г. Ю. Рогінська / – Харків: Ранок НТ, 2005. - 320с.
43. Лук А.Н. Психологія творчества / А.Н. Лук. – М. : Наука, 1978. – 125 с., с. 62
44. Мельничук І. В. Генеза емоційних особливостей у сучасних дітей / І. В. Мельничук // Наука і освіта. — Одеса, 2002. — № 5. — С. 42—44.
45. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема // Психологічна газета. – 2005. - №6. – С.4-5.
46. Музичний розвиток дітей від 2 до 7 років в умовах дошкільного закладу: методичні рекомендації /уклад. Т. І. Науменко. – К.: ІЗМН, 1997. - 104 с.
47. Мухина В.С. К проблеме социального развития ребенка // Психол. журн. –1980. – Т.1. – №5. – С. 43-53.
48. Науменко Т. Музичне виховання найменших. / С. Науменко. - К.: Шкільний світ, 2007. - 128с.
49. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / О. М. Олійник – Кам'янець-Подільський : Волощук В. О., 2017. – 163 с.

50. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посіб. для студ вищих пед. навч. закл. / Гол. ред. В. М. Куценко// Е.Печерська – К.: Либідь, 2001. – 271 с.
51. Піроженко Т. Зберегти та розвинути творчу активність дитини / Тамара Піроженко // Вихователь-методист. – 2010. – № 5 (травень). – С. 4–9.
52. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Т. І. Поніманська – К.: Академвидав, 2004. – 365с.
53. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 264 с.
54. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна. 2005. Вип. 20.- С.112-118.
55. Рагозіна В. “Не бійтеся досконалості... (батькам про розвиток творчих здібностей дітей)” / Рогозіна В//Рідна школа. - 1998. - № 12. - С. 66-69.
56. Радковська Л. Яковлюк Л. Музично-ігровий фольклор як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів/ Л.Радковська, Л.Яковлюк //Мистецька освіта та розвиток творчої особистості: зб. наук. пр.- Рівне: Волинські обереги, 2016. – вип. 2. – С. 319-325.
57. Радковська Л.Клюйко М. Форми організації театральної діяльності дошкільників /Радковська Л., Ключко М./ Мистецька освіта та розвиток творчої особистості: зб. наук. пр. /Ін-т мистецтвознавства, фольклористики тат етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. – Рівне: Волин. обереги, 2019. – Вип.5.-С.240- 247.
58. Форми організації театральної діяльності дошкільників /Радковська Л., Ключко М./ Мистецька освіта та розвиток творчої особистості: зб. наук. пр. /Ін-т мистецтвознавства, фольклористики тат етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. – Рівне: Волин. обереги, 2019. – Вип.5.-С.240- 247.

59. Різновікова група в дитячому садку/ Л. Русан, Г. Колосинська. – К.: Шк. Світ, 2007. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»). – Бібліогр. 127с.
60. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке // Воспитание школьников. – 2007. - №4. – С. 28-30.
61. Ростовський О. Я. Музична педагогіка: навч. програми, метод. рек. та матеріали [Текст] / О. Я. Ростовський; Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя. - Ніжин : [б.в.], 2001. - 110 с.
62. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ: [б. в.], 2014. 243 с.
63. Садовенко С. Дитячі літні розваги з використанням українського музично-ігрового фольклору / С. Садовенко // Музичний керівник - №7. - 2013. - с. 10-13
64. Садовенко С. Логоритміка на основі українського фольклору / С. Садовенко //Музичний керівник – 2012. – №4. - с.32-36.
65. Садовенко С. М. Виховання народною казкою: метод. посіб. – К.: Шк. світ, 2011. - 128с.
66. Садовенко С. М. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору: навч. - метод. посіб. / С. М. Садовенко – К.: Шк. Світ, 2008. – 128с.
67. Садовенко С. М. Світ фольклору: Український дитячий музичний фолькор як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку: науково-методичний посібник. /С. М. Садовенко. – К.: КТ Київська нотна фабрика, 2007. – 332 с.
68. Садовенко С. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору: навчально-методичний посібник/ С. Садовенко – К.: Шк. світ, 2008. - 128 с.
69. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. – К.: Поліграф книга, 1996. – 406 с.

70. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н. Скаткин – М. : Педагогика, 1984. – 96 с., с. 39.
71. Современные проблемы театрально-творческого развития дошкольников: Сб. Науч. Тр.[Текст] / Редкол.: Е. К. Чухмар. А. П. Єршова и др., – М., изд. АПН, – 1998. –126 с.
72. Сухомлинський В. О. Живопис. Вибрані твори. В 5-ти т. — Т. 3 / В. О. Сухомлинський. — К. : Радянська школа, 1977. — С. 557—565.
73. Сухомлинський В. Про розвиток творчої особистості школярів: індивідуальний та диференційований підхід. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pandia.ru/text/79/530/42611.php>
74. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т.– Т. 3. – К.: Радянська школа, 1977. –283с.
75. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 25 с.
76. Фесюкова Л.Б. Воспитание сказкой: Для работы с детьми дошкольного возраста/ Л.Б. Фесюкова – М.:ООО «Фирма «Издательство АСТ»»; Харьков: Фолио,2000. – 464 с.
77. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / З. Н. Борисова. — К.: Вища школа, 2004. — 512 с.
78. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей // Обдарована дитина. – 2006. - №1. – С. 18-21.
79. Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів // Психологічна газета.- 2001. - №2.– С.42-46.
80. Шутіна Ж. Б. Виховання духовності дитини в дошкільному закладі театрально-креативного напрямку / Ж. Б. Шутіна // Нива знань. — Д., 2008. — N4. — С. 26–27.
81. Шуть М. М. Гра як фундаментальна технологія виховання людини / Микола Шуть // Вихователь-методист. – 2010. – № 5 (травень). – С. 11–16.

ТЕСТ ДЛЯ БАТЬКІВ

ЧИ ЗДІБНА? ОБДАРОВАНА? ТАЛАНОВИТА МОЯ ДИТИНА?

Шановні батьки! Хочете дізнатися ваша дитина здібна, обдарована чи талановита?!
Дайте відповіді на запропоновані запитання. Відповідати на запитання потрібно «так» чи «ні».

1. Моя дитина ініціативна, жвава, рухлива.
2. Її інтереси і захоплення досить постійні.
3. Її зацікавленість урівноважена.
4. Порівняно з однолітками виявляє інтерес і потяг (активно виражений) до мистецтва, літератури, спорту, природи, моделювання, техніки. (підкреслити або записати).
5. Має не більше двох друзів (постійних), причому старших від себе.
6. Її цікавить усе загадкове, тасмичне і навіть незрозуміле.
7. Любить багато запитувати, наполеглива в одержанні вичерпних відповідей.
8. Її мова розвинена, дитина має великий запас слів, добре розуміє і вміло використовує його.
9. Переважно намагається знайти самостійне рішення в тих або інших ситуаціях, обставинах.
10. Не задовольняється поверховим поясненням і такими ж відповідями на свої численні запитання.
11. Намагається дотримуватися власного погляду на ті або інші події, незважаючи ні на які обставини та обіцянки.
12. Обов'язково (завжди) реагує на все нове.
13. Розпочату справу практично завжди намагається довести до кінця.
14. У суперечках відстоює власну думку, не хоче визнавати загальноприйняті погляди.
15. У непередбачених і складних ситуаціях бере на себе роль лідера.
16. Має помітну схильність до якогось виду діяльності або до предмета (групи предметів, іграшок, книжок тощо).
17. Настирлива, вперта, рішуча в досягненні бажаної мети.
18. Виявляє неприховану потребу в підтримці дорослих.
19. Легко знаходить і завжди має досить багато друзів.
20. Ставить багато запитань, переважно з кола своїх захоплень та інтересів.
21. На багатьох справах враження не за віком старшої.
22. Нерідко виявляє риси егоїзму або навіть безпричинної агресії.
23. Знає собі ціну і своє покликання.
24. Легко і часто відволікається і залишає розпочату справу (заняття), гру тощо.
25. Майже однаковою мірою цікавиться гуманітарними і технічними питаннями.

Тепер підсумуємо.

Якщо на запитання 1,6,12,18, 24, Ви відповіли «так», ваша дитина загалом здібна. За умови негативних відповідей на запитання 18,24

запишіть відповіді на запитання 2,3,7,10,11,13,16,17,19,20,22. Якщо всюди буде «так», є серйозні підстави гадати, що дитина по-справжньому обдарована.

Коли і на останні запитання – 4,5,6,9, 14,15,21,23,25- відповіді позитивні, це може свідчити про ознаки яскравої обдарованості.

Музична казка «Коза – Дереза»

Декорації:*Зала прикрашена сніжинками, дощиком. * Велика хата, деревце, хатка зайчика

Пісні: *Пісня Кози-дерези .*Пісня Лисички .*Пісня Рак **Дійові особи:**

Дорослі: Ведуча **діти:** Дід, Баба, Коза, Василько, Маринка, Зайчик, Вовк, Рак, Лисичка.

Біля

дід: Ось, стара, що надумав я зробити Козу - дерезу на базарі купити.

Баба: То іди, старий, іди Та козу вже приведи.

Баба заходить до хати.

Вед:

По базарі дід ходив вперед – назад Придивлявся, де найкраща є коза, Та й купив таку красиву Щоб була усім на диво.

Дід:

Купив козу таку красиву Щоб була усім на диво То ж її ви доглядайте, Та глядіть не ображайте!

Василько:

Я таку козу красу, Піду в ранці попасу.

Дід:

Добре, синку, ти підеш Козу гарно попасеш.

Вед :

На галявинку козу Василько привів А сам із сопілкою під дубом сів. На сопілці собі грає А коза траву щипає. Напоїв Василь козу водою Та й пішов разом з нею додому. Вечір... Сонечко сідає А старий їх зустрічає.

Дід:

Кізонька моя люба, Кізонька моя мила ! Чи ти пила, чи ти їла?

Коза:

Ні, дідусь, не пила і не їла Тільки бігла через лісочок Та вхопила кленовий листочок

Тільки бігла через гребельку Та вхопила водиці крапельку. Тільки пила, тільки й їла.

Вед:

Дід Василька прогнав, А козу - Дерезу обіймав.

Маринка:

Я таку козу красу, Піду в ранці попасу.

Дід:

Так, Маринка, ти підеш Козу гарно попасеш.

Вед:

Коза траву щипала А Маринка, Пісні свої співала І збирала квіти! Напоїла козу водою Та й пішла разом з нею додому Вечір... Сонечко сідає А старий їх зустрічає.

Дід:

Кізонька моя люба, Кізонька моя мила! Чи ти пила, чи ти їла?

Коза:

Ні дідусю, ... (повторюються слова)

Вед:

Дід Маринку прогнав, А козу - Дерезу обіймав.

Баба:

То вже я козу - красу, Піду в ранці попасу.

Дід:

Добре, бабка, ти підеш Козу гарно попасеш.

Вед:

Коза пасеться на травичці А баба в'яже рукавиці Напоїла козу водою Та й пішов разом з нею додому Вечір... Сонечко сідає А старий їх зустрічає.

Дід:

Кізонька моя люба, Кізонька моя мила! Чи ти пила, чи ти їла?

Коза:

Ні дідусю, ... (повторюються слова)

Вед:

Дід і бабу прогнав,
А козу - Дерезу обіймав.

Вед:

Дід козу свою пасе
Ще й відро води несе
Дав козі він хліба з'їсти
Відпочити треба сісти.
Посидів дід, поспав доволі
Та й почав збиратись додому
Але не став він сам козу гнати
Пішов ворота їй відчиняти.

Дід:

Кізонька моя люба,
Кізонька моя мила!

Вед:

Коза вирвалася і уткнула у ліс. Біжить і не оглядається. Побачила при дорозі хатинку, вбігла туди і сидить. А в тій хатинці жив Зайчик. Прискакав він, чує - хтось у хатинці є.

Зайчик:

А хто, хто в моїй хатці?

Коза (співає)

Дід:

То ж я сам козу - красу,
Піду в ранці попасу.

Чи ти пила, чи ти їла?

Коза:

Ні дідусю, ... (повторюються слова)

Баба, Марино і Василько виходять з хати.

Дід:

Бачите всі, що коза наробила:
Коза - Дереза усіх нас дурила!
Ось що я козі зроблю –
Я їй боки облуплю!

Я коза дереза

Andante mosso

Я ко-за - де-ре - за, пів - бо-ка луп - ле - на, за три ко-ши куп - ле - на, ту-пу - ту - пу,
но - га - ми, ско - лю те - бе ро - га - ми, ніж - ка - ми
за - топ - чу, хвос - ти - ком за - ме - ту, тут то - бі й смерть!

Зайчик почав плакати. В цей час виходить Вовк.

Вовк:

Ой я, Сірий вовчок,
По степах гуляю
Та на тих овечок
Пильно поглядаю.

А яка з них дурна –

Не слухає чабана

Тут я зараз за чуприну

Та й покараю.

(Звертається до зайчика)

А чого ти, Зайчику - Побігайчику
плачеш?

Зайчик:

Як же мені не плакати, коли в моїй
хаті страшний звір сидить?

Вовк:

Не плач, Зайчику, я його вижену.

А хто, хто в Зайчиковій хатці?

Коза (співає)

Я Коза-Дереза...

Вовк.

Ні, Зайчику, не вижену! (тікає)

Лисичка (співає)

А тепер мені в неділю

Треба відпочити

Свою хату гарненько

Треба прикрасити 2 р.

А щоб краща, а щоб краща

Була моя хатка,

Піти треба у гайочок,

Квіточок нарвати. 2 р.

(Звертається до зайчика)

А чого ти, Зайчику - Побігайчику
плачеш?

Зайчик:

Як же мені не плакати, коли в моїй
хатці страшний звір сидить?

Лисичка:

Не плач, Зайчику, я його вижену.

А хто, хто в Зайчиковій хатці?

Коза (співає)

Я Коза-Дереза...

Рак:

А чого ти, Зайчику - Побігайчику
плачеш?

Зайчик:

Як же мені не плакати, коли в моїй
хаті страшний звір сидить?

Рак:

Я його вижену!

Зайчик:

Де тобі вигнати!

Вовк гнав - не вигнав,

Лисиця гнала - не вигнала, а то ти!

Рак:

А я вижену!

Хто, хто в Зайчиковій хатці?

Коза (співає)

Я Коза-Дереза...

Рак:

А я Рак - неборак!

Як ущипну буде знак!

Щипає клешнями козу і та утікає.

*Всі виходять на галявину, взявшись за
руки. Іде Коза.*

Коза:

Я усіх, усіх вас прошу:

Мені боки не лупіть,

Буду я тепер хороша,

Тож від себе не гонить.

Сценарій драматизації казки «Рукавичка»

Мета: створити умови для розкриття індивідуальності кожної дитини в ролі; закріпити навички правильної вимови поставлених звуків; підвищити мовну комунікативну культуру; розвивати мовні комунікативні навички – емоційну виразність монологічної і діалогічної мови. Виховувати доброзичливі стосунки між дітьми.

Обладнання: засніжена лісова галявина, рукавичка, костюми героїв казки.

Хід казки.

Ведуча: В кожній казці є слова:

«Жили дід і баба».

В нашій теж вони були, –

Радуючи одне одного жили.

Та якось удома

Закінчились дрова.

Прийшлося діду з Жучкою

За ними піти.

Цілу в'язанку набрав, –

Та як повертався –

Загубив він рукавичку

І ось який випадок стався.

Біжить лісом мишка-шкряботушка.

Мишка: Я мишка-шкряботушка,

У мене сіре вушко,

Я по лісу гуляю,

Хатиночку шукаю.

Пі-пі-пі, пі-пі-пі,

Хатиночку шукаю, ой!

Ось і хатка невеличка,

Хутряна ось рукавичка.

На стежині лежить,

В рукавичці будуть жить.

Ведуча: Коли це стежиною жаба плигає.

Жаба: Ква-ква-ква, ква-ква-ква,

Ой, надворі вже зима.

Бідна жабка замерзає,

Де зігрітися – не знає.

Ква-ква-ква, ква-ква-ква

Ой, надворі вже зима.

Та я зовсім невеличка –

Заховалась в рукавичці.

Ведуча: От уже їх двоє в рукавичці.

Коли біжить зайчик.

Зайчик: А хто-хто в рукавичці живе?

Звірі: Я, мишка-шкряботушка, я

жабка-скрекотушка. А ти хто?

Зайчик: Я – зайчик, хлопчик гарний,

До того дуже вправний,

Я все вмю робити,

Щоб було добре жити.

Зі мною не сучають,

Без мене – не співають,

Я всім допомагаю,

Бо таку вдачу маю.

Пустить і мене в рукавичку!

Звірі: Заходь.

Ведуча: От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка.

Лисичка: Чи є в світі молодиця,

Краща за мене лисиця?
Подивіться на мій носик,
І на гарний пишний хвостик,
І рум'яне в мене личко,
Правда, гарна я лисичка?

Нору лисонька шука –
Теплий закуток такий,
Щоб поспати трохи їй.

А хто тут в рукавичці,
Хто тут в невеличкі?
Звірі: Я, мишка-шкряботушка, я
жабка-скрекорушка, я зайчик-
побігайчик.

Лисичка: Пустіть і мене до себе.

Звірі: Заходь.

Ведуча: Вже їх четверо в рукавичці.
Аж суне вовчик до рукавички та й
питається.

Вовчик: Хто-хто в рукавичці живе?

Звірі: Я, мишка-шкряботушка, я
жабка-скрекотушка, я зайчик-
побігайчик, я лисичка-сестричка, а ти
хто?

Вовк: Я вовк – сіромаха.
Я трохи невдаха,
Неважно я життя прожив,
Багато лиха наробив.
Не всіх звіряток поважав.
Та у двори ще забігав.
Тому і слави я не маю.
Хоч вже нікому не дошкуляю.

Пустіть і мене до себе в рукавичку.

Звірі: Заходь.

Ведмідь: Ой, надворі вже зима,
В мене настрою нема.

Ви пустіть мене, звірята,
В рукавичці хочу спати.

Звірі: Куди ж ми тебе пустимо, –
коли й так тісно?

Ведмідь: Та якось будемо.

Звірі: Залазь, тільки скраєчку.

Ведуча: Заліз ведмідь, а рукавичка
ось-ось розірветься.

Та недарма в народі кажуть:
«В тісноті – та не в журбі».

Доброта всіх поєднала.

Запорукою дружби стала.

Звучить запис пісні «Дружба».

Звірята виходять з рукавички,
танцюють.

Давайте з вами будем –

Насправді – не для гри

Усім звірятам, людям

Добро нести завжди.

Добрим ти будь –

Хай лунає ця пісня і сміх

Добрим ти будь –

Доброта зігриває усіх.

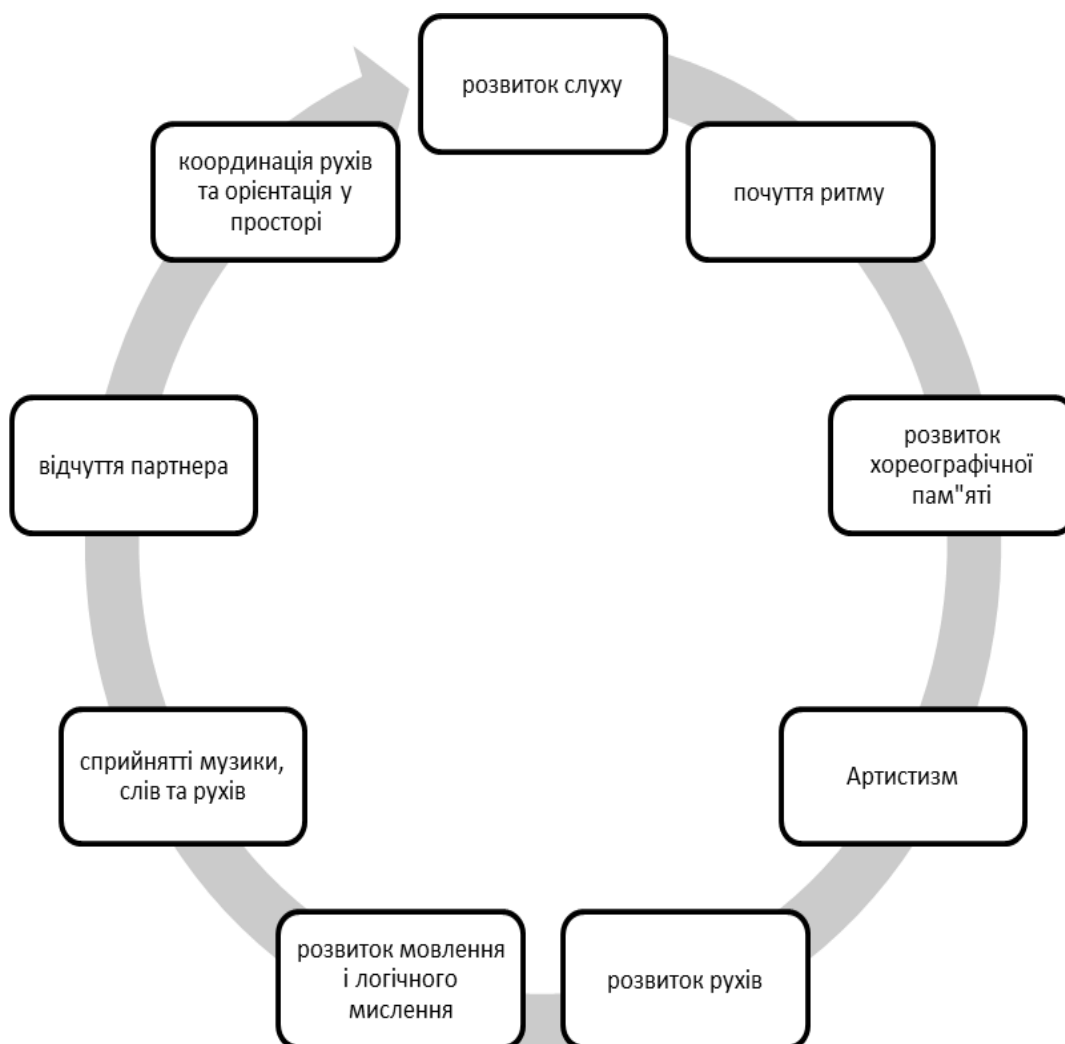
Добрим ти будь –

Хай палає вогонь доброти

Добрим ти будь –

Ну, будь ласка, будь добрим завжди!

Модель музично-театралізованої діяльності

Додаток Д**План-конспект музичного заняття в ДНЗ для дітей старшого дошкільного віку****«ТЕАТР В НАШОМУ ЖИТТІ»**

Мета: прищеплювати любов до театру, навчити правилам поведінки в театрі.

Обладнання: ілюстрації з відомих постановок, фотографії акторів.

Хід заняття.

Вихователь. Діти, хто знає, що таке театр?

Дитина 1. Це установа, де йдуть вистави.

Вихователь. Театр - це храм мистецтва. А ви бували в театрі?

Дитина 2. Так. У дитячому ляльковому.

Дитина 3. А я була в музичному театрі.

Вихователь. Театр - це багатогранний вид мистецтва. Кожен може знайти в ньому те, що подобається йому. От ви назвали ляльковий театр, музичний театр, є балет, є театр на льоду, театр класичної постановки і театр експериментальний.

Дитина 4. Я чув, як кажуть «йде постановка».

Вихователь. Так. А конкретно, що ставлять?

Дитина 5. Можуть ставити п'єсу.

Вихователь. Трагедію або комедію? Що таке комедія?

Дитина 6. Це коли смішно.

Вчитель. А трагедія?

Дитина 7. Коли сумно.

Вчитель. Добре. А що таке драма? Не знаєте?

Комедія - це, дійсно, п'єса, в основі якої лежить гумор. Драма - це п'єса, в основі якої лежить драматична подія, тобто подія, яка принесе сумну розв'язку.

Діти, а давайте зараз з вами сходимо в театр. З чого ми почнемо?

Дитина 8. З підготовки.

Вихователь. Як потрібно готуватися до відвідування в театр?

Дитина 9. Речі попросувати.

Вчитель. І це теж. Але почнемо з іншого. Спочатку ми купимо квиток. Квиток потрібно купувати заздалегідь, щоб прийшовши на спектакль у вас вже було своє місце. А то прийдете до початку, без квитка, а квитки всі продані і підете ні з чим. Квитки ми купили. Дочекалися дня відвідування в театр. Що робимо далі?

Дитина 10. Потрібно добре одягнутися, зачесатися. Прийти вчасно до театру.

Вихователь. Приходити в театр треба трохи раніше.

Дитина 11. А навіщо?

Вихователь. По-перше, щоб здати одяг у гардеробі, по-друге якщо у вас далекі місця, взяти бінокль. Час має бути і для того, щоб придбати програмку, якщо ви дивитесь спектакль вперше, вам цікаво буде знати, хто з акторів гратиме.

Ви можете походити по театру і познайомитися з акторами за фотографіями, почитати історію театру.

Після першого дзвінка потрібно просуватися до дверей, увійти в зал і зайняти свої місця. Ви повинні дуже уважно ставитися до людей, які теж прийшли в театр. Щоб пропустити когось, хто сидить далі вас, потрібно піднятися з місця, і проходити до свого місця особою до сидячих людям.

Діти, що не можна робити під час спектаклю?

Дитина 12. Не можна розмовляти.

Вчитель. Правильно. На цю тему є навіть жартівливий вірш. Ось послухайте.

Люблю театр і кіно:

Там так затишно і темно,

І можна в м'якому кріслі

Годинку подрімати ...

А якщо голосно співати

Або стріляти із гармати,

То можна навіть похропіти ...

Шкода не дають подушки.

У театрі я відмінно сплю.

Я одного лише не люблю,

Коли кричать сусіди мені:

- Не розмовляй у сні!

Діти, хіба можна в театрі спати?

-Ні.

Вчитель. Звичайно, ні. Якщо хочеш спати, не ходи в театр, не ганьбити. Ми з вами з'ясували, що спати й розмовляти під час вистави не можна. Що ще можна робити?

Дитина 13. Не можна їсти, навіть цукерки.

Вихователь. Дуже правильно сказав. Хочете вірш жартівливий на цю тему?

- Чи не шарудите, діти! Тихіше!

- Та не ми шарудимо, а миші!

- Ні, мишам відомий факт,

Що у виставі є антракт.

- Це що ще за крихти?

- Це ... чіпси або кішки!

- Кішки знають змалечку,

Що в театрі є буфет.

- Тихіше! Хто дзижчить у вуха!

- Хто дзижчить? Напевно муха!

- Ні! Не прийнято у мух

Говорити в театрі вголос!

Закричали діти хором:

- Можна говорити ...

Акторам!

Діти, їсти можна до спектаклю і після нього, можна перекусити в буфеті під час антракту. Але під час спектаклю потрібно спостерігати за грою акторів. Ось спектакль закінчився. Що ми робимо далі?

Дитина 14. Йдемо додому.

Вчитель . Правильно. Але ми ще не вийшли із залу. Потрібно подякувати акторів. Як це можна зробити?

Дитина 15. Оплесками та квітами.

Дитина 16. А хтось дарує м'які іграшки.

Вчитель. Це не забороняється. Подякували акторів, пішли в гардероб одягатися. Пам'ятайте, нікого не штовхати, не лізти напролом за одягом, а спокійно почекаати поки підійде ваша черга, взяти одяг і відійти одягатися, щоб не заважати іншим.

Ось і закінчилося наше відвідування театру. Думаю, ми тепер всі знаємо, і нам пора вирушати в справжній театр. Що ж, до зустрічі в театрі.

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ПАРАМЕТРИ РОЗВИТКУ	Емоційна чутливість дітей	МЕТОДИ РОЗВИТКУ
	Пластична імпровізація, вокалізації заданих героїв, постійна зміна емоційних станів.	
	Художньо-образна уява	
	«Сонце в кімнаті», «Неслухняні діти», наслідування звуків тварин, гра «Прогулянка», відповідь на питання після прослуханої музики, наприклад « Про що розповіла музика», у формі малюнків зобразити зміст твору , «Звуки дощу».	
	Самостійність в музично-пошуковій діяльності	
Самостійно проспівати пісню заданого персонажа, підібрати мелодію на елементарних музичних інструментах, гра «Не слухняні діти», «Керування оркестром», «Щоб нікого не боятись», гра « Як урятувати зайчика»		
Власна творча діяльність		
Гра «Карта спостережень», гра «Складна картина», «Дощечка», імпровізаційні розігрування заданих ситуацій, вправа «Розкажи казку»		

Зразки нетрадиційних видів театру

Театр «Веселих пальчиків»

Театр «Рукавичок»

Пальчиковый театр

Театр рукавичок «Бі-ба-бо»

«Ляльки-топотушки»

Тіньовий театр

Театр «Маріонеток»

Театральна лялька-тантамореска

Драматизація казки

